

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İLİTAM PROGRAMI

KUR'ÂN-I KERİM DERS NOTLARI
(I. DÖNEM)

Hazırlayan:

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Maşuk ACAR

Güncelleme: 01.09.2025

KOCAELİ, 2025

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ HAFTA

ÜNİTE I: TECVİD İLMİNİN DOĞUŞU	1
TECVİD İLMİNİN DOĞUŞU	2
Giriş	2
1. Tecvid İlminin Doğuşu	2
2. Tecvid İlminin Tanımı	4
3. Tecvid İlminin Konusu	5
4. Tecvid İlminin Gayesi	6
5. Tecvid İlminin Hükümü	6
6. Literatür	7
ÖZET	9
DEĞERLENDİRME SORULARI	10

İKİNCİ HAFTA

ÜNİTE II: UYGULAMA	11
--------------------------	----

ÜÇÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE III: HARFLER	13
HARFLER	14
1. Harf'in Tanımı	14
2. Harflerin Çeşitleri	14
3. Aslî Harfler	15
4. Ferî Harfler	16
4.1. Hemze-i Müsehhele (الهمزة المسهلة)	16
4.2. Elif-i Mümâle (الألف الممالة)	17
4.3. Sâd-ı Müşemme (الصاد المشمة)	17
4.4. Lâm-ı Müfahhame (اللام المفخمة)	18
4.5. Nun-i Muhfât (النون المخفأة)	18
ÖZET	19
DEĞERLENDİRME SORULAR	20

DÖRDÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE IV: UYGULAMA	21
--------------------------	----

BEŞİNCİ HAFTA

ÜNİTE V: HARFLERİN ÇIKIŞ YERLERİ VE SESLENDİRİLMELERİ.....	23
MEHÂRİC-İ HURÛF (HARFLERİN ÇIKIŞ YERLERİ).....	24
1. Mahreç.....	24
2. Mahrecin Kısımları.....	24
3. Mahreç Bölgeleri	25
3.1. Boğaz Bölgesi: (Halk).....	25
3.2. Dil Bölgesi: (Lisân).....	26
3.3. Dudak Bölgesi: (Şefetân)	27
3.4. Boğaz-Ağız Boşluğu Bölgesi: (Cevf)	27
3.5. Geniz Bölgesi: (Hayşûm)	27
4. Sırasıyla Harfler ve Mahreçleri	28
5. Mahrec Sırasına Göre Harfler	30
ÖZET.....	31
DEĞERLENDİRME SORULARI	32

ALTINCI HAFTA

ÜNİTE VI: UYGULAMA	33
--------------------------	----

YEDİNCİ HAFTA

ÜNİTE VII: SIFÂTÜ'L-HURÛF (HARFLERİN SIFATLARI)	35
SIFÂTÜ'L-HURÛF (HARFLERİN SIFATLARI)	36
Giriş	36
Sıfatların Taksimi.....	36
1. SIFAT-I LÂZİME.....	36
1.1. Zıddı Olan Sıfât-ı Lâzimeler	38
1.2. Zıddı Olmayan Sıfât-ı lâzimeler:	41
2. SIFÂT-I ÂRIZA	44
ÖZET.....	45
DEĞERLENDİRME SORULARI	46

SEKİZİNCİ HAFTA

ÜNİTE VIII: UYGULAMA	47
----------------------------	----

DOKUZUNCU HAFTA

ÜNİTE IX: MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ	49
MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ	50
(TABİİ – MUTTASIL - MUNFASIL).....	50
1. Meddin Sözlük Ve Terim Anlamları	50
1.1. Med Harfleri	50
1.2. Sebeb-i Med	51
2. Medlerin Çeşitleri.....	52
3. Aslî Med	52
3.1. Medd-i Tabîi (Asli med/zâtî med/tabîi med).....	52
3.2. Zamîr	53
4. Fer‘î Med.....	53
4.1. Medd-i Muttasil.....	53
4.2. Medd-i Munfasıl	54
ÖZET	56
DEĞERLENDİRME SORULARI	57

ONUNCU HAFTA

ÜNİTE X: UYGULAMA	58
-------------------------	----

ON BİRİNCİ HAFTA

ÜNİTE XI: MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ	60
MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ	61
(LÂZİM – ÂRİZ - LÎN)	61
1. Medd-i Lâzım.....	61
A) Medd-i Lâzım Kelime-i Musakkale (الْكَلِمَةُ الْمُثَقَّلَةُ):	61
B) Medd-i Lâzım Kelime-i Muhaffefe(الْكَلِمَةُ الْمُخَفَّفَةُ):	62
C) Medd-i Lâzım Harf-i Musakkal (الْحَرْفُ الْمُثَقَّلُ):.....	62
D) Medd-i Lâzım Harf-i Muhaffef (الْحَرْفُ الْمُخَفَّفُ):.....	63
2. Medd-i Ârız.....	63
2.1. Medd-i Ârızın Hükümü	64
2.2. Medd-i Ârızın Mertebeleri	64
2.3. Revm Kavramı.....	65
2.4. İşmâm Kavramı.....	65
3. Medd-i Lîn	67

4. MEDLERİN TABLOSU	68
ÖZET	69
DEĞERLENDİRME SORULARI	70

ON İKİNCİ HAFTA

ÜNİTE XII: UYGULAMA	71
---------------------------	----

ON ÜÇÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE XIII: TENVİN VE SÂKİN NÛN	73
(İZHÂR – İHFÂ - İKLÂB) VE SÂKİN MÎM'İN OKUNUŞ ŞEKİLLERİ	73
Giriş	74
1. Tenvin ve Sakin Nun'un Anlam Alanı	74
2. Tenvin ve Sâkin Nûn'dan Kaynaklanan Tecvid Kaideleri	74
2.1. İzhâr (الإظهار):	74
2.2. İhfâ (الإخفاء):	76
2.3. İklâb (الإقلاب):	78
3. Sâkin Mîm'in Halleri	79
ÖZET	79
DEĞERLENDİRME SORULARI	81

ON DÖRDÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE XII: UYGULAMA	82
KAYNAKÇA	83

BİRİNCİ HAFTA

ÜNİTE I: TECVİD İLMİNİN DOĞUŞU

KONULAR

1. Tecvid İlminin Doğuşu
2. Tecvid İlminin Tanımı
3. Tecvid İlminin Konusu
4. Tecvid İlminin Gayesi
5. Tecvid İlminin Hükümü
6. Literatür

AMAÇLAR

1. Tecvid ilminin tarihi gelişim serencamını öğrenebilmek
2. Tecvid kavramının anlamını, içeriğini ve amacını açıklayabilmek
3. Tecvid ilminin konusunu ve gayesini öğrenmek
4. Tecvid ilminin hükmü ile alakalı bilgiye vakıf olmak
5. Tarihi süreç içerisinde oluşan Tecvid ilmi ile ilgili literatürü bilmek

HAZIRLIK SORULARI

1. Tecvid deyince ne anlıyoruz, araştırınız?
2. Kur'ân-ı Kerim okurken tecvide riayet etmenin ne gibi etkisi olabilir?
3. Kavramsal çerçevede belirlenen Tecvid'in anlamı ile Kur'ân'ın lafızları arasında nasıl bir bağlantı olabilir, tartışınız?
4. Kur'ân-ı Kerim'i Tecvitli okumanın hedefi sizce neler olabilir?
5. Tecvid ilmi günümüze kadar hangi aşamalardan geçmiştir, tartışınız?

TECVID İLMİNİN DOĞUŞU

Giriş

Kur'an'da tecvid kelimesi bulunmamakla birlikte tecvidi çağrıştıran “tertil” kelimesinin kullanıldığını görürüz. Müzzemmil suresinde Hz. Peygamber'e hitaben “وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا” (Kur'an'ı tertil üzere oku) buyurulmaktadır. (Müzzemmil, 73/4) Tertîl, ağır ağır, düşünerek, birbirine karışmayacak şekilde okuyuşunu açık yapma olarak yorumlanmıştır. Bu da anlamayı sağlayan harflerin mahreçlerinin düzgün çıkarılması sonucunda lafzın doğru okunmasıyla anlamın tam bir şekilde oluşmasıdır. Nitekim başka bir ayette (Furkân, 25/32) Kur'an'ın tek bir defada değil de parça parça indirilmesinin sebebi olarak Hz. Peygamber'in kalbine iyice yerleştirmek olduğu nakledilmiştir. Bundan dolayı da ayetler ağır ağır okunmuştur. (İsrâ, 17/106) Ağır ağır okuma vahyin özümsemesidir ki bu sadece manayı değil, manaya götüren lafzı da içerir.

Nitekim Katade'den rivayet edildiğine göre Hz. Enes'e (ra) Peygamberimizin okumasının nasıl olduğu sorulduğunda okuyuşunun medli olduğunu söyleyerek besmeleyi örnek vermiştir. Besmeledeki Allah, rahman ve rahim ifadelerini uzatarak (medli) okumuştur. (Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân, 29) Ayrıca Hz. Peygamberimizin eşi Ümmü Seleme, efendimizin okuyuşuyla ilgili olarak da onun kıraatini tane tane dura dura okuyarak ayırdığını söylemiştir. (Tirmizî, Fezâilu'l-Kur'ân, 23)

1. Tecvid İlminin Doğuşu

Bir ilim dalı olarak tecvid ilminin Kur'an'ın inşiyle ortaya çıktığını söyleyemeyiz. Zira uygulama boyutunda Kur'an'ın inşiyle var olan kıraatin/okuyuşun, kavramsal örgüsünün oluşması için 3 asır beklemek gerekecektir. Bununla birlikte Kur'an'ın, herkesin kendi isteği ve arzusuna göre okunacağı şeklindeki bir keyfilikten de bahsedilemez. Zira Kur'an, Allah tarafından hem lafız hem de mana olarak indirilmiştir. Nitekim ayette Kur'an'ın rahman ve rahim olan Allah tarafından indirildiği (Fussilet, 41/2) açıkça belirtilmiştir.

Tecvid ilminin tarihsel olarak daha sonraki bir dönemde ortaya çıkmasına rağmen Kur'an'ın indiği dönemde Tecvid'in uygulanmasına dair izlere rastlamak mümkündür.

Tarihsel olarak tecvid kelimesinin ilk kullanımı Hz. Ali'ye isnad edilmektedir. İbnu'l-Cezerî tarafından dillendirilen bu görüşe göre ayetteki tertîl'in anlamıyla ilgili Hz. Ali; “harfleri güzel yapma ve vakıfları bilmedir” (تَجْوِيدُ الْحُرُوفِ وَمَعْرِفَةُ الْوُقُوفِ) şeklinde açıklama yapmıştır.

Tecvid ilminin konusunu içeren harfler ve harflerin mahreç ve sıfatları hem Arap dilcilerinin hem de kıraat âlimlerinin ilgi alanına girmiştir. Dolayısıyla başlangıç aşamasında tecvid ilmi Arap dili ile Kıraat ilminden istifade etmiştir. Nitekim bazı tecvid bahislerinin Kıraat kitaplarında konu edilmesi dikkate alındığında Tecvid ilminin başlangıcının hicrî birinci asrın son çeyreği olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Arap dilinde meşhur Sîbeveyhî'nin (180/796) “el-Kitâb”ında harflerin mahreç ve sıfatları gibi konuların işlendiği de görülür.

Bununla birlikte yukarıda da geçtiği üzere mevcut bilgiler ışığında müstakil tecvid kitaplarının hicrî üçüncü asırda yazılmaya başlandığını söyleyebiliriz. Nitekim hicrî üçüncü asra kadar yazılı bir eser elimizde mevcut değildir. Ancak tecvidin müstakil bir ilim halinde ortaya çıkışı, hicrî III. (IX.) asrın ikinci yarısı ile IV. (X.) asrın ilk yarısında yaşayan âlimlerin yazdığı eserlerle gerçekleşmiştir. Bu alandaki eserlerin geç yazılmış olması tecvid ilminin teşekkülünün de geç dönemlere rastladığını göstermez. Çünkü Kur'an tecvid kurallarıyla birlikte öğretilenmiş, kıraat tadrîsinin de ilk basamağını teşkil etmiştir.

Tecvid kelimesinin terim anlamına yakın manada kullanımıyla ilgili Ebû Amr ed-Dânî'nin (444/1052) naklettiği bir rivayette İbn Mücâhid (324/936), Kur'an kıraatinde lahn konusundan bahsederken tecvid kelimesine yer vermiş ve onu terim anlamında kullanmıştır. Buna göre İbn Mücâhid, Kur'an-ı Kerim'in kıraatinde biri celî diğeri hafî olmak üzere iki türlü lahnın bulunduğunu, celî'nin irabta meydana gelen hata olduğunu, hafî'nin ise harfin telaffuzunda tecvidi dikkate almamaktan kaynaklandığını söyler.

Tecvid alanında müstakil eser yazan ilk isim, Ebu'l-Müzahim Musa b. Ubeydullah b. Yahya el-Hâkânî el-Bağdadî'dir. (325/937) el-Kasîdetü'l-Hâkâniyye diye meşhur olan el-Kasîdetü'r-Râiyye adlı eserinde tecvid konularını işlemekle birlikte tecvid terimini kullanmamıştır. Hâkânî'nin eseri tecvid konularını ele alan 51 beyitten oluşur. Söz konusu eseri bir asır sonra Ebû Amr ed-Dânî “Şerhu Kasideti'l-Hâkânî fi't-tecvid” adıyla şerh etmiştir.

Tecvid teriminin İbn Mücâhid'den sonra Ebu'l-Hasen Ali b. Cafer es-Saîdî'nin (410/1019 civarı) et-Tenbih ale'l-lahni'l-celi ve'l-lahni'l-hafi adlı eserinde kullanıldığı ve bundan sonra da yaygınlaştığı görülür.

Saîdî'nin eserinden sonra Endülüs coğrafyasında kendilerinden sonraki tecvid çalışmalarının temel referanslarından olan iki büyük eser yazılmıştır. Bu eserlerden biri Mekî b. Ebu Talib'in (437/1045) er-Riâye li tecvidi'l-kirâe ve tahkîki lafzi't-tilâve adlı kitabıdır. Diğeri ise Ebû Amr ed-Dânî'nin et-Tahtîd fi'l-itkân ve't-tecvid'idir.

“er-Riâye” tecvid sahasında günümüze ulaşan ilk çalışma olarak kabul edilir. Bunlar dışında tecvid sahasında şu eserler zikredilebilir: Ebu'l-Alâ el-Hemedânî (569/1173), et-

Temhîd fî marifeti't-tecvîd; İbrahim b. Ömer el-Ca'berî (732/1332), Ukûdü'l-cümân fî tecvîdi'l-Kur'ân; İbnü'l-Cezerî (833/1429), et-Temhîd fî ilmi't-tecvîd.

Osmanlı müellifleri de çoğu el yazması halinde kütüphanelerde korunmakta olan sayısız eserle bu alandaki çalışmalara katılmışlardır. Molla Abdurrahman Karabaşı'nın Karabaş tecvidi, Hamza Hüdayî'nin Tecvîd-i edâiyye'si, İmam Birgivî'nin Dürrü'l-yetîm'i, Mehmet Zihni efendi'nin "el-kavlü's-sedîd fî ilmi't-tecvîd'i bunlardandır. Günümüzde ise İsmail Karaçam, Abdurrahman Çetin, Mehmet Ali Sarı ve Ramazan Pakdil gibi isimler bu kıymetli ilmin önemli taşıyıcılarıdır.

2. Tecvid İlminin Tanımı

C-V-D (ج و د) kökünden tefîl babında masdar olan tecvîd (تجويد) kelimesi, lügatta "bir şeyi güzel ve sağlam yapmak, süslemek" anlamındadır.

İslam düşünce geleneğinde Tecvid'in ıstılahî anlamına dair birçok tanım yapılmıştır. Bunlardan öne çıkan bazıları şunlardır:

1. İbnu'l-Cezerî'nin tarifi:

هو إعطاء الحروف حقها من صفة لها ومستحقها Harflerin hakkını ve müstehakkını -sıfatları yönünden- yerine getirmektir. (ed-Dekâiku'l-muhkeme fî şerhi'l-Mukaddime, s. 15-16)

2. Zekerîyya el-Ensârî'nin tarifi:

تلاوة القرآن بإعطاء كل حرف حقه من مخرجه وصفته her harfin mahreci ve sıfatı yönünden hakkını vererek Kur'an'ı okumaktır. (ed-Dekâiku'l-muhkeme, s. 6)

3. İmam Birgivî'nin tarifi:

التجويد ملكة يقتدر بها على إعطاء كل حرف حقها ومستحقها her harfin hakkını ve müstehakkını vermeye muktedir kılan melekedir.

4. Kâtip Çelebi'nin tarifi:

علم باحث عن تحسين تلاوة القرآن العظيم من جهة مخارج الحروف وصفاتها وترتيل النظم المبين بإعطاء حقها من الوصل والوقف والمد والقصر والإدغام والإظهار والإخفاء والإمالة والتحقيق والتفخيم والترقيق والتشديد والتخفيف والقلب والتسهيل إلى غير ذلك.

"Harfin mahreçleri ve sıfatları yönünden Kur'an-ı Azîm'in okunuşunu güzelleştirmeyi; her harfin vasl, vakf, medd, kadr, idğam, izhar, ihfa, imâle, tahkik, tefhim, terkîk, teşdîd, tahfîf,

kalb, teshil ve benzeri haklarını vererek nazm-ı mübinin tertilini araştıran bir ilimdir.” (Kâtip Çelebi, Keşfu’z-zünûn, I, 353)

5. Saçaklızâde el-Mer’âşî’nin tarifi:

علم يبحث فيه عن مخارج الحروف وصفاتها Harflerin mahreç ve sıfatlarının konu edinildiği ilimdir.

Yukarıda zikredilen tanımların hepsinde harflerin mahreç ve sıfatlarının hakkını vermenin ortak vurgu olduğunu görürüz. Bununla birlikte İmam Birgivî’nin tanımında zikredilen Tecvid’in meleke olması söylemi önemlidir. Zira tecvid teorik bir ilim değildir. Bu manada mesele harflerin mahreç ve sıfatlarını bilmek değil, onu uygulamaktır. İmam Birgivi’nin tanımındaki melekeyi, bilgiyle bütünleşmiş bir uygulama olarak okumak doğru olacaktır. Kâtip Çelebi de tanımının hemen akabinde tecvid ile musiki arasında irtibat kurarak uygulama yönüne dikkat çekmiştir. Nitekim tecvid ilmine bu boyutu ifade etme babında “fenn-i latîf” (estetik ilim) de denmiştir.

3.Tecvid İlminin Konusu

Tecvid ilminin konusu, harflerin söyleniş yönünden Kur’ân’ı Kerim’dir. Tecvîd, Kur’ân lafızlarının en küçük birimleri olan harflerin, gerek tek başına gerek yan yana gelmeleri halinde, bunların zât ve sıfatlarına uygun olarak, gereği gibi telaffuz etmeyi (okumayı) temin eder.

Tecvid ilminin konularının bir kısmını Kıraat ve Arap Dili’nden aldığını söylemiştik. Bu ilimlerle tecvid ilminin konularının farklılığını ortaya koymaya çalışalım. Bilindiği üzere Arap Dili’nin Tecvid’in de konusu olan harfle ilgisi dilin harflerle manaya işaret etmede aracı rolüdür. Bu manada harfin doğru tespiti zorunlu şarttır. Ancak Arapça dili merkezinde var olan ortaklık Tecvid’in daha özel bir alana hitap etmesiyle farklılaşır ki bu da Kur’an harfleridir. Bu meyanda bir işlem kaplam ilişkisinden bahsedebiliriz. Tevid’in Kıraat ilmiyle ilişkisi ise daha karmaşıktır. Şöyle ki her ikisi de Kur’an lafızlarını konu edinmektedir. Ancak her ikisinin konu ve metodu birbirinden farklıdır. Tecvid, çoğunlukla kurra arasında ittifak edilen konulara odaklanırken Kıraat ilmi ise rivayet farklarını mesele edinir. Kıraatte rivayete dikkat edilirken Tecvid’de dirayet ve muhakeme ön plandadır. Kıraat kitaplarında kıraat farklılıkları asıl olarak incelenmekte olup harflerin sıfatları talidir. Tecvid kitaplarında ise harflerin mahreç ve sıfatları asıldır. Tecvid ilminin maksadı harflerin mahreç ve sıfatlarını bütün yönleriyle açıklamadır. Kıraatte ise imam veya ravinin okuyuşuyla sınırlıdır.

4. Tecvid İlminin Gayesi

Bu ilmin en temel gayesi me'mûrun bih'e imtisaldır. Yani Yüce Allah'ın, Kur'ân-ı Kerim'in tecvid ile okunmasına dair emrinin yerine getirilmesine uymaktır. Kur'ân-ı Kerim'in lafızlarını, Resulullah'tan alındığı şekliyle okumakta olanca gücümüzü kullanmaktır. Kur'an-ı Kerim'i okurken dilin hatadan korunması, okuyanların da dünya ve ahiret sorumluluğundan kurtarılmalarıdır.

5. Tecvid İlminin Hükümü

Tecvidin hükümü iki boyutlu bir meseledir. İlki tecvidin lüzumudur. İkincisi ise tecvidin gerekliliğidir. Şimdi bu iki boyutu ele alalım.

Tecvidin lüzumuna dair aklî ve naklî deliller vardır: aklî delil Kur'an'ın Cebrail eliyle peygamberimize tecvidle gelmesidir. Peygamberimiz de ümmetine bunu tebliğ etmiştir. Sahabe ve tabiun da bunu aynen aktarmışlardır. Bu, günümüze kadar böyle devam etmiştir. Bizim de yapmamız gerekli olan şey, var olanı aynen devam ettirmektir. Öncekilerde gelen emaneti sonrakilere ulaştırmaktır. Naklî delil ise kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Kitaptan delil yukarıda zikrettiğimiz "tertîl" ile ilgili ayetlerdir. Ayrıca "kıraat" ve "tilavet"le ilgili ayetler de buna eklenmelidir. Sünnetten delil, peygamberimiz Kur'an okumadaki uygulamasıdır ki bu, sonradan tecvid diye ifade edilen şeydir. Nitekim o, güzel okuyanları teşvik ve takdir ederdi. İcma ise tecvidsiz Kur'ân okumanın doğru bulunduğu dair hiçbir Müslüman neslin itirazının bulunmamasıdır. Bu hususta en küçük bir ihtilaf bile görülmemiştir.

Gerekliliği açısından bakıldığında tecvidi bilmek farz-ı kifayedir. Tecvidle amel etmek ise farz-ı ayndır. Burada lahn-ı celî diye ifade ettiğimiz hatadan kaçınma farz-ı ayndır. Lahn-ı hafî ise farz-ı kifayedir. İbnu'l-Cezerî'nin "Mukaddime"deki beyti bunu güzel bir şekilde açıklamaktadır:

الْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لَزِمٌ مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آثَمٌ

"Tecvidi öğrenmek kesin bir farzdır. Kim, Kur'an'ı tecvidsiz okursa günahkârdır."

لَئِنَّهُ بِهِ الْإِلَهُ أَنْزَلَ وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلَ

"Çünkü Allah, Kur'ânı onunla indirmiş ve bize kadar da böylece gelmiştir."

وَهُوَ أَيْضاً حَلِيَّةُ التَّلَاوَةِ وَزِينَةُ الْأَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ

"O tilavetin süsü, edâ ve kıraatin de zinetidir."

Ancak bir noktanın altını çizmek önemlidir. O da fiziki bir kusur sebebiyle dilin dönmemesi veya tecvidi öğretecek bir kârînin/okuyucunun bulunmaması durumudur. Bu durumda Allah'ın insana gücünün üzerinde bir yük yüklemeyeceği vaadi hatırdan çıkarılmamalıdır. Böyle bir kimse kınanmamalı ve Kur'an'dan soğutulmamalıdır.

Burada altı çizilmesi gerekli olan diğer bir nokta da tecvid ilminin, uzmanından alınmasıdır. Uzmanlıktan kast edilen sadece teorik bilgi değildir. Teorik bilgiyle bütünleşmiş bir okuyucudan, eski tabirle “fem-i muhsin”den alınmalıdır. Yani ehil ve ehliyetli bir ağızdan Kur'an'ın/tecvid'in okunmasıdır.

6. Literatür

Her ilim dalında olduğu gibi tecvit ilminde de çok eserler yazılmıştır. Başlangıcında şifahi olarak nakledilen bu ilimler, hicri II. Asırdan itibaren yazıya aktarılmıştır. Tecvîdle ilgili önemli kaynaklardan bazıları şunlardır:

1. Musa b. Ubeydillah b. Yahya el-Bağdâdî (ö. 325/937): “**Kasidetü'r-Râiyye**”.
2. Mekki b. Ebî Talib (ö. 437/1045): “**er-Riaye li Tecvîdi'l-Kırâe**”.
3. Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1053): “**Şerhu'l-Kasîdeti'l-Hakâniyye fi't-Tecvîd**”. (Eser, Kasidetü'r-Râiyye'nin şerhidir); “**et-Tahdîd fi'l-İtkân ve't-Tecvîd**”.
4. İsa b. Abdilaziz İskenderî (ö. 629/1231): “**et-Tarîk ve't-Tecvîd ve't-Tahkîk**”
5. Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdussamed el-Hemedânî es-Sehavî (ö. 643/1245): “**Cemâlû'l-Kurra ve Kemâlû'l-İkrâ**”.
6. Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-İşbilî (ö. 654/1256): “**Tecvîdu'l-Kirae ve Mehâricu'l-Hurûf**”.
7. Muhammed b. Eyyûb b. Abdizzahir el-Halebî (ö. 705/1306): “**et-Tecvîd ve Nuzûlü'l-Kur'an**”.
8. İbrahim b. Ömer b. Halil el-Ca'berî (ö. 732/1332): “**Ukûdü'l-Cuman fi Tecvîdi'l-Kur'an**”
9. İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf (ö. 833/1429), “**et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd**”; “**el-Mukaddimetü'l-Cezeriyye**”.
10. Burhaneddin İbrahim b. Ömer el-Bikaî (ö. 885/1480): “**el-Kavlû'l-Müfid fi Usûli't-Tecvîd**”
11. Ca'fer b. İbrahim Kuraşî (ö. 894/1489): “**Câmiu'l-Müfid fi Smâati't-Tecvîd**”
12. Zeyneddîn Ebû Yahyâ Zekerîyâ b. Muhammed el-Ensârî (ö. 926/1520): “**ed-Dekâiku'l-**

Muhkeme fî Şerhi'l-Mukaddime".

13. İbrahim Hakkı Efendi: “**el-Kavlü’r-Reşîd fî İlmi’t-Tecvîd**”.
14. Şaban Efendi: “**et-Tecvîd fî Hakkı’l-Kur’âni’l-Mecid**”
15. Hâfız Hüseyin Ali: “**Tecvîdü Kur’ân**”
16. Muhammed Magnisî: “**Takrîrü’t-Tecvîd**”
17. İmam Birgivî (ö. 981/1573): “**ed-Dürrü’l-Yetûm**”
18. Muhammed b. Bedreddin er-Rûmî (ö. 1001/1592): “**Buğyetü’l-Müstefid fî’t-Tecvîd**”.
19. Aliyyu’l-Karî (ö. 1014/1606): “**el-Minehu’l-Fıkriyye ala Metni’l-Cezeriyye**”
20. Molla Hüseyin b. İskender (ö. 1084/1673): “**Lûbâbu’t-Tecvîd li’l-Kur’âni’l-Mecid**”.
21. Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar’aşî (ö. 1145/1732): “**Cuhdü’l-Mukill**”.
22. Muhammed b. Cezairî (ö. 1285/1868): “**el-İlmu’l-Ferid fî İlmi’t-Tecvîd**”.
23. Abdurrahman Karabaşî: “**Karabaş Tecvidi**”.
24. Mehmed Zihni Efendi (ö. 1914), “**el-Kavlü’s-Sedîd fî İlmi’t-Tecvîd**”, İstanbul 1328.
25. Mustafa b. Muhiddîn (ö. 1350/1932), “**İrşâdu’l-Mürîd Fi’t-Tecvid**”.
26. Muhammed Necib Hayyata (ö. 1387/1967), “**ed-Düreru’l-Hisân fî Tecvîdi’l-Kur’ân**”, Halep 1968.
27. Ali Rıza Sağman (ö. 1965): “**Sağman Tecvidi**”, İstanbul 1955.
28. İbrâhim Muhammed Ceremi, **Mu’cemu Ulumi’l-Kur’an: Ulumü’l-Kur’an, et-Tefsir, et-Tecvid, el-Kıraat**, Dârü’l-Kalem, Dımaşk 2001
29. Celâleddin Karakılıç, “**Tecvid İlmi**”, Ankara 1977.
30. İsmail Karaçam, **Kur’an-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri**, İstanbul 1980.
31. Abdurrahman Çetin, **Kur’an Okuma Esasları**, İstanbul 1987.
32. Mehmet Ali Sarı, **Kur’ân-ı Kerîm’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları**, İstanbul 1993.

ÖZET

Tecvîd, Kur'ân'ı Kerîm'i belli kaide ve kurallara göre okumayı öğreten bir bilim dalıdır. Konusu, Kur'ân kelimelerini oluşturan harflerin sıfatları ve mahreçleridir. Gayesi ise, Allah'ın kitabını hatalı okuyuşlardan korumaktır.

Cebrâil (as.) Kur'ân'ı Hz. Peygamber'e tecvîd ile okumuş, Hz. Peygamber ve ashabı da aynı şekilde tecvîd ile okumuşlardır. Sonra gelen nesillerde onların okuyuşlarını takip etmişlerdir. Başlangıçta şifahi ve tatbiki olarak, hocadan talebeye sıkı bir disiplin içinde ağız yoluyla nakledilen tecvid kuralları, önce kırâat kitapları içerisinde yer almış, daha sonra müstakil kitaplar yazılmıştır.

Tecvîdin zikri geçen ve kuralları tecvîd kitaplarından öğrenilebilir. Ancak tatbiki tarafı belli üstatların okuyuşları takip edilerek öğrenilir. Tecvîdin bu yönü bir sanat niteliği de taşımaktadır.

Kur'ân'ı, lahn-ı celî denilen büyük hatalardan koruyacak kadar tecvîd öğrenmek her okuyucu üzerine farzdır. Bu sebeple her müslümanın en azından namazda okuyacak kadar, Kur'ân'dan bir bölümü düzgün bir şekilde okumayı öğrenmesi lazımdır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi Tecvid ilminin konusunu doğru bir şekilde tanımlamıştır?

- a) Kur'ân harflerini seslendirme yöntemidir.
- b) Mahreç ve sıfat içeriklerinden oluşur.
- c) Kur'ân-ı Kerim'deki idğam, izhar vs. tarzı başlıklardır.
- d) Harflerin söyleniş yönünden Kur'ân'ı Kerim'dir.

2. Aşağıdakilerden hangisi Tecvid ilminin amaçlarından değildir?

- a) Me'mûrun bih'e imtisal
- b) Güzel sesle Kur'ân okuyup insanları etkileyebilmek
- c) Kur'ân-ı Kerim'in lafızlarını, Resulullah'tan alındığı şekliyle okumak
- d) Kur'an-ı Kerim'i okurken dilin hatadan korunması

3. Aşağıdakilerden eser-müellif eşleştirmelerinden hangisi doğrudur?

- a) Muhammed Magnisî: "Takrîrü't-Tecvîd"
- b) Birgivî: "ed-Dürrü'l-Yetîm"
- c) Celâleddin Karakılıç, "Tecvîdü Kur'ân"
- d) Aliyyu'l-Karî: "el-Minehu'l-Fıkriyye"

4. Aşağıdakilerden hangisi Tecvid alanında ilk müstakil eser yazan âlimdir?

- a) Musa b. Ubeydillah b. Yahya el-Bağdâdî
- b) Ebû Amr ed-Dânî
- c) Ebu'l-Hayr Şemsuddin İbnu'l-Cezerî
- d) İbrahim b. Ömer b. Halil el-Ca'berî

5. Aşağıdakilerden hangisi İbnu'l-Cezerî'nin tam olarak Tecvid ilmi için yaptığı tanımdır?

- a) Harflerin mahreç ve sıfatlarının konu edinildiği ilimdir.
- b) Her harfin hakkını ve müstehakkını vermeye muktedir kılan melekedir.
- c) Her harfin mahreci ve sıfatı yönünden hakkını vererek Kur'an'ı okumaktır
- d) Harflerin hakkını ve müstehakkını -sıfatları yönünden- yerine getirmektir.

İKİNCİ HAFTA

ÜNİTE II: UYGULAMA

KONULAR:

-**YÜZÜNE OKUMA** (Kur'ân-ı Kerim'i Karşılıklı Okuyarak Tecvid Konularını Usulüne Uygun Olarak Tatbik Etmek)

-**1. CÜZÜN İLK 5 SAYFASI**

-**EZBER: NAS, FELAK, İHLASVE TEBBET SURELERİ**

ÜÇÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE III: HARFLER

KONULAR

1. Harf'in Tanımı
2. Harflerin Çeşitleri
3. Aslî Harfler
4. Ferî harfler
 - 4.1. Hemze-i Müsehhele (الهمزة المسهلة)
 - 4.2. Elif-i Mümâle (الألف المماله)
 - 4.3. Sâd-ı Müşemme (الصاد المشمة)
 - 4.4. Lâm-ı Müfahhame (اللام المفخمة)
 - 4.5. Nun-ı Muhfât (النون المخفة)

AMAÇLAR

1. Arap dilinde var olan harfkavramının tanımını ve anlamını açıklayabilmek
2. Harflerin çeşitlerini öğrenip harfleri düzgün telaffuz etme yeteneği kazanmak
3. Aslî ve ferî harflerin tanımına ve farklarına vakıf olmak
4. Kalın ve ince sesli harfleri ayırt edebilmek
5. Arap alfabesindeki harflerin doğru telaffuzunu işitip öğrenmek

HAZIRLIK SORULARI

1. Harf deyince ne anlıyoruz, araştırınız?
2. Kelimelerin oluşmasında aslî harflerin ne gibi bir etkisi olabilir?
3. Aslî ve ferî harfler arasında ne farklar olabilir, tartışınız?
4. Kıraat farklılıklarında ortaya çıkan bazı ferî harfler neler olabilir?
5. Âsım'ın Hafs riyavetinde hangi ferî harfler bulunabilir?

HARFLER

1. Harf'in Tanımı

Harf (حرف) kelimesi lügatte “taraf, bir şeyin ucu, tepesi, kenarı, sivri ve keskin kıyısı” anlamındadır. Tecvid ıstılahı olarak harf kelimesi, kelimenin oluşumunda mahrece dayanarak çıkan sese denir. Harf kelimesinin çoğulu “ahruf” (أحرف) veya “hurûf”tur (حروف).

Harf'in bir bütün oluşturmayıp, meselenin bir parçasına işaret etmesi anlamındaki kullanımına “وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَغْبُذُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ” (İnsanlardan kimi yalnız bir yönden Allah’a kulluk eder... Hac, 22/11) ayetini örnek olarak verebiliriz. Nitekim ayette sadece kendisine fayda sağladığında Allah’a ibadet etmenin olumlu görüldüğü, bir musibetle karşılaşıldığında ise Allah’a ibadetten yüz çevrildiğine işaret edildiği görülmektedir. Tıpkı harf ile kelime arasında olduğu gibi bütün-parça ilişkisine vurgu yapılmaktadır. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi harfin anlamlı olabilmesi tıpkı Allah’a kulluğun bir bütün halinde olması gibi bir bütüne yani kelimeye ihtiyacı zorunlu kılar.

2. Harflerin Çeşitleri

Harfler, farklı noktalar merkeze alınarak değişik tasniflere tabi tutulmuştur. Öncelikle bu tasnifler hakkında kısa bilgi verelim.

1. Harflerin sahih ve illetli harfler olarak tasnifi: buna göre harfler sahih harfler (الحروف الصالح) ve illetli harfler (الحروف الهاوية) şeklinde iki kısma ayrılır. Sahih harfler şunlardır: “أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، و، هـ” İletli harfler ise harekesi olmayıp med (uzatma) vazifesi görenlerdir: “و، ی”
2. Ünlü ve Ünsüz harfler olarak tasnifi: Yukarıdaki sıralamada sahih ve illetli olarak tasnif edilen harfler ayrıca ünlü (الحروف الصائتة، الحروف المصوتة) ve ünsüz (الحروف الصامتة) harfler olarak da tasnif edilmiştir.
3. Bitişik ve ayırık harfler olarak tasnifi: Bu tasnifte harfler bitişik (الحروف المتصلة) ve ayırık (الحروف المنفصلة) harfler olarak zikredilmiştir. Kendisinden sonrasıyla bitişen harfler şunlardır: “أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، م، ن، ل، هـ، ی” kendisinden sonrasıyla bitişmeyenler ise şunlardır: “و، د، ذ، ر، ز، و”
4. Aslî harfler ve zâid harfler olarak taksimi: Buna göre aslî harfler (الحروف الأصلية) şunlardır: “أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، و، هـ، ی” Zâid harfler (الحروف الزائدة) ise şunlardır: “هـ، و، ی، م، ت، ن، س، هـ”
5. Özel şekle ve benzer şekle sahip olan harfler olarak taksimi: bu tasnifte harfler kendilerine ait özel şekle sahip olanlar (الحروف المنفردة، الحروف المفردة) ve birbirine

benzeyen harfler (الحروف المتزاوجة، الحروف المتشابهة) olarak taksim edilir. Özel şekle sahip olan harfler şunlardır: “أ، م، ن، و، ه، ي” Birbirine benzeyen harfler ise şunlardır: “ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل،”

6. Okunuşu iki harfli olan veya üç harfli olan harfler olarak taksimi: iki harfle okunanlar (الحروف المسروقة); üç harfle okunan harfler ise (الحروف الملفوظة) diye isimlendirilir. İki harfle okunanlar şunlardır: “ب، ت، ث، ج، ح، خ، ر، ط، ظ، ف، ه، ي” üç harfle okunanlar ise şunlardır: “أ، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ع، غ، ق، ك، ل، م، ن، و،”
7. Noktalı veya noktasız olarak taksimi: Harflerde nokta bulunursa (الحروف المنقوطة،) bulunmazsa (الحروف المهملة) ismi verilmektedir. Noktalı harfler şunlardır: “ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، غ، ف، ق، ن، ي”. Noktasız harfler ise şunlardır: “أ، و، ه، ك، ل، م، ع، ط، ص، س، ر، د، ح، أ،” ayrıca kelimenin sonunda olan ya-yı maksure de noktasız harflerdendir.
8. İlk ve son harfi aynı olan ve olmayanlar şeklindeki taksimi: buna göre harfin okunuşunda ilk ve son harfi aynı olan “م، ن، و” gibi harfler (الحروف الملبوبة) bir gurup iken diğerleri ise (الحروف الملوية) bu özelliği taşımayan harfler olarak tasnif edilir.
9. Harflerin okunuşu şöyledir:

ألف، با، تا، ثا، جيم، حا، خا، دا، ذاء، را، زاي، سين، شين، صاد، ضاد، طا، ظا، عين، غين، فا، قاف، كاف، لام، ميم، نون، واو، ها، يا.

Bu tasniflerden de anlaşılacağı üzere Arapçada harfler birçok noktadan ele alınarak tasnif edilmiştir. Tecvid ilminde de harfler *aslî harfler* ve *fer‘î harfler* şeklinde iki kısımda incelenir.

3. Aslî Harfler

Aslî harflerin sayısı konusunda Kufe ve Basra ekolü arasında ihtilaf vardır. Kufeliler harekeli olan hemze ile harekesiz olan elif'i tek bir harf kabul ederek aslî harflerin sayısının 28 olduğu görüşündedir. Müberred haricindeki Basralılar ise elif'i de dâhil ederek 29 harf olduğunu söylemişlerdir.

Harflerin sıralanışında ise doğu ve batı dizilişi olmak üzere iki usul vardır. Doğü dizilişine göre harfler şunlardır:

“أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، و، ه، لا، ي”

Batı dizilişine göre ise harfler:

“أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، ط، ظ، ك، ل، م، ن، ص، ض، ع، غ، ف، ق، س، ش، هـ، و، لا، ي”
şeklindedir.

Bunların dışında Halil b. Ahmed (175/791) tarafından “Kitabu’l-Ayn”da dillendirilen harflerin mahreçlerini dikkate alarak boğazdan başlayıp dudakta sona eren diziliş vardır:

“أ، ا، ع، ح، هـ، خ، غ، ق، ك، ج، ش، ض، ص، س، ز، ط، د، ت، ظ، ذ، ث، ر، ل، ن، ف، ب، م، ي، و”

Sîbeveyhî de (180/796) küçük farklarla benzer bir diziliş oluşturmuştur:

“أ، هـ، ا، ع، ح، غ، خ، ق، ك، ج، ش، ي، ض، ل، ن، ر، ط، د، ت، ز، س، ص، ظ، ذ، ث، ف، ب، م، و”

Diğer bir dilci İbn Cinnî’nin (392/1002) sıralaması ise şu şekildedir:

“أ، ا، هـ، ع، ح، غ، خ، ق، ك، ج، ش، ي، ض، ل، ن، ر، ط، د، ت، ص، ز، س، ظ، ذ، ث، ف، ب، م، و”

Bunların dışında matematikçiler tarafından da (ehl-i hisâb) harflerin rakamsal değerleri ifade etmek üzere kullanılmasından kaynaklı tertip vardır. Bu tertip ebced hesabı’nın oluşumuna sebebiyet verecektir. Buna göre harfler 8 kelime şeklinde oluşturulmuştur:

أَبْجَدُ هَوَزُ حُطَيِ كَلَمَنْ سَعْفَصُ قَرَشَتْ تَخَذُ ضَطْعُ

Elif (أ) 1, Be (ب) 2, cim (ج) 3, dal (د) 4, he (هـ) 5, vav (و) 6, zay (ز) 7, hâ (ح) 8, tı (ط) 9, ye (ي) 10, kef (ك) 20, lam (ل) 30, mim (م) 40, nun (ن) 50, sin (س) 60, ayn (ع) 70, fe (ف) 80, sad (ص) 90, kaf (ق) 100, ra (ر) 200, şin (ش) 300, te (ت) 400, se (ث) 500, hı (خ) 600, zel (ذ) 700, zad (ض) 800, zı (ظ) 900, ğayn (غ) 1000.

Kıraat sahasında söz sahibi olan Mekkî b. Ebû Talib’in (437/1045) sıralaması ise şöyledir:

“ع، ح، هـ، خ، غ، أ، ق، ك، ش، ض، ج، ص، س، ز، ط، د، ت، ظ، ث، ذ، ر، ل، ن، ف، ب، م، ا، و، ي”

İbnu’l-Cezerî’nin (833/1429) harfleri dizilişi de şöyledir:

“أ، هـ، ع، ح، غ، خ، ق، ك، ج، ش، ي، ض، ل، ن، ر، ط، د، ت، ص، س، ز، ظ، ذ، ث، ف، و، ب، م”

4. Ferî Harfler

Aslî harflerin dışında Kur’an-ı Kerim’de beş farklı ferî harf bulunmaktadır. Ferî harflerin aslî harflerden farklı olarak belli bir şekilleri, resimleri yoktur.

4.1. Hemze-i Müsehhhele (الهمزة المسهلة)

Teshîl: kolaylaştırmak, yumuşak hale getirmek anlamındadır. Buna göre hemzede bulunan şiddet sıfatının giderilip harfi boğaz harfi olan he’ye (هـ) benzetmeden okumak demektir. Buna göre yan yana gelen iki hemzeden ikincisinin harekesine göre yumuşatarak okumaktır. İkinci hemzenin harekesi üstün ise harf, hemze ile elif arasında okunur. Esre ise hemze ile yâ

arasında, ötre ise hemze ile vav arasında okunur. Verdiğimiz bilgiler ışığında hemze-i müsehhelenin 3 çeşit olduğunu söyleyebiliriz.

a. Hemze ile elif arası okunan hemze-i müsehhele: ikinci hemze keskinliği giderilerek belli belirsiz okunur. Bizim kıraatimizde sadece bu tip hemze-i müsehhelenin örneği vardır. O da Fussilet suresi 44. Ayetindeki “أَعْجَبِي” ifadesidir. Asım kıraatinin diğer ravisi olan Ebubekir Şu’be ise bu kelimeyi tahkik ile okumuştur.

b. Hemze ile yâ arasında okunan hemze-i müsehhele: bunun örneği ise “أَنْتُمْ” kelimesidir. Buna göre teshil hemze ile ya arasındaki bir okuyuştur.

c. Hemze ile vav arasında okunan hemze-i müsehhele: “أَوْتَيْنَاكُمْ” kelimesi bunun örneğidir. Buna göre teshil hemze ile vav arasındaki bir okuyuştur. Son iki örnek Kıraat-ı Asım ve rivayet-i Hafs’da bulunmamaktadır.

4.2. Elif-i Mümâle (الألف الممالة)

İmale, bir tarafa meyletmek, eğmek demektir. Tecvid ıstılahı olarak fethayı kesraya ve elifi yaya meylettirmeye denir. Elif’i mümâle elif’i ya’ya meylettirmek demektir. İki kısımdır. Eğer ya tarafı galip gelirse imale-i kübra (büyük imale) denir. Şayet elif tarafı galip gelirse imale-i suğra (küçük imale) adı verilir. Küçük imale, taklîl veya beyne beyne diye de isimlendirilir. İmale kıraat imamlarından Hamza ve Kisai tarafından çokça icra edilir. Bizim kıraatimizde Hûd suresi 41. Ayette geçen “مَجْرِيهَا” ifadesinde imale-i kübrâ vardır.

4.3. Sâd-ı Müşemme (الصاد المشمة)

İşmam, ötre harekesine işaret etmek amacıyla yapılan işmam olmayıp, sad (ص) harfini zay (ز) harfine karıştırmak demektir.

Sâd-ı müşemme ise işmam olunan sâd demektir. Sâd ve zay harflerinin mahreçlerinin eksiltilerek bu iki harfin bir arada kullanılmasından tam bir harf oluşturulmasıyla yapılır. Bu ferî harf kıraatimiz olan Asım kıraatinde yoktur. Sâd-ı müşemmeyi İmam Hamza’nın ravisi Halef, bütün “الصراط” kelimelerinde uygulamıştır. Diğer bir ravisi Hallâd ise sadece Fatiha suresindeki “صراط” kelimesinde uygulamıştır.

Ayrıca Hamza, Kisai, Rüveys ve Halef’ü’l-Aşir, sakın Sâd’dan sonra “dal” (د) harfinin gelmesi durumunda bunu uygulamışlardır. (قَصْدٌ - يَصْدِفُونَ - أَصْدَقُ)

4.4. Lâm-ı Müfahhame (اللام المفخمة)

Kalın okunan lam demektir. Sakin veya fethalı olan “ط، ظ، ص” harflerinden sonra gelen fethalı lam’a denir. Örnek olarak şu kelimeler verilebilir: “أَظْلَمَ، الطَّلَاقُ، الظَّلَامُ، الصَّلَاةُ”. Bu ferî harf İmam Nafî’î’nin ikinci ravisi Verş’e ait okumadır. Bizim kıraatimizde bu tür bir okuma yoktur.

Ayrıca fetha veya zammeden sonra gelen lafzatullah’ın lamının da kalın okunması noktasında bütün kıraat imamları ittifak etmişlerdir. Mesela “مَنْ اللهُ”.

4.5. Nun-i Muhfât (النون المخفأة)

İhfa yapılan nun demektir. İhfâ harflerinden önce gelen ve zatı gidip gunnesi baki kalan sakın nuna (ihfa-i lisani) denir. Bütün kıraat imamları gibi bizim kıraatimizde de bu tür bir okuma bulunmaktadır.

Bu 5 ferî harften bizim kıraatimiz sadece üç tanesini uygulamaktadır. Bunlar da hemze-i müsehhele, elif-i mümâle ve nûn-ı muhfât’tır.

Arapçada Kur’an’da bulunmamakla birlikte kullanılan başka ferî harfler de vardır. Mesela Cîm’e benzeyen şîn (الشين التي كالجيم), Mimû’l-Muhfât (الميم المخفأة), vav sesine benzetilerek işmam yapılan yâ (الياء المشمة صوت الواو), Ya ve vav’a çevrilen sakın nun (النون الساكنة المدغمة في (الياء والواو)).

ÖZET

Alfabe harfleri Asli ve Fer'i diye iki kısıma ayrılır.

A-Asli Harfler: لام كاف فـا غـين عـين ظـا طـا ضـاد صـاد شـين سـين زـاي را ذـال دـال خـا حـا جـيم ثـا تـا بـا أـلف
ya şeklidir.

Kıraat ilminin otoritelerinden İbnu'l-Cezerî'nin (833/1429) harfleri dizilişi de şöyledir:

“أ، هـ، ع، ح، غ، خ، ق، ك، ج، ش، ي، ض، ل، ن، ر، ط، د، ت، ص، س، ز، ظ، ذ، ث، ف، و، ب، م”

B-Fer'i Harfler:

a) Hemze-i Müsehhele (Teshil Edilen Elif) : Birbiri ardınca gelen iki hemzeden ikincisini, hemze sesi ile med harflerinden elif, vâv yahut yâ harfleri sesi beyninde (arasında) okumaktır. Diğer bir ifadeyle hemze ile harf-i medler arasında yayılarak okunan harf demektir. Örnek: أءْجَمِي

b) Sad-ı Müşemme (İşmâm Edilen Sâd): (ز) zây lafzına karıştırarak okumaktır. Örnek: الصِّرَاط (د) harfinden önce sakın gelen ve (يَصْدِفُونَ) gibi kelimelerde geçen sâd harfleri de işmâm ile okunur. Asım'ın ravisi Hafs, bu kelimelerde işmâm yapmaz.

c) Elif-i Mümâle (İmâle Olunan Elif): Elif-i meddiyye ile yâ arası bir harftir. Elif lafzına ince bir ses karıştırılarak okunur. Asım'ın ravisi Hafs, sadece Hûd sûresi 41. ayette bulunan مَجْرِيهَا kelimesinde imâle yapar.

d) Lâm-ı Mugallaza/Mufahhame (Kalın Okunan Lâm): İmam Nâfi'nin ikinci ravisi Verş'in kıraatine göre, sakın veya meftuh olan (ص) sâd, (ط) tâ ve (ظ) zâ harflerinden sonra gelen (أَظْلَمُ - الطَّلَاقُ - الصَّلَاةُ - مُصَلَّى) kelimelerinde olduğu gibi fethali lâmlar kalın bir şekilde telâffuz edilir ki bu okuyuşa **Lâm-ı Mufahhame** denir.

e) Nûn-u Muhfât (İhfâ Olunan Nûn): Ğunne harflerinden olan Nûn-u Muhfat, zatı gizlenip ğunne sıfatı izhâr edilen sakın nûn demektir. Bu harfin mahreci burun kovuğu genizdir. Örnek: إِنَّ كُنْتُمْ

DEĞERLENDİRME SORULAR

1. Kur'an Kerim'in harfleri kaç tanedir?

- a) 28
- b) 30
- c) 29
- d) 26

2. Aşağıdakilerden hangisinin tümü kalın harflerdendir?

- a) ح خ ر ص ض ط ظ ع غ ف
- b) خ ص ض ط ظ غ ق
- c) خ ق غ ل ض ص ط ظ
- d) خ ح ر ف م ص ق ط

3. Aşağıdakilerden hangisinde “hemze-i musehhele” vardır?

- a) الله
- b) اِلٰه
- c) اَعْجَبِي
- d) اَرْبَابُ

4. Aşağıdakilerden hangisinde Hamza ve Kisai gibi âlimlerin tercih ettiği “sâd-ı müşemme” harfi vardır?

- a) يَصْدِفُونَ
- b) يَقْصِدُونَ
- c) الصَّمْدُ
- d) صَلَاتِهِمْ

5. Aşağıdakilerden hangisi ferî harflerden değildir?

- a) Sâd-ı müşemme
- b) Lâm-ı mufahhama
- c) Hemze-i müşeddede
- d) Nûn-i muhfât

DÖRDÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE IV: UYGULAMA

KONULAR:

-YÜZÜNE OKUMA (Kur'ân-ı Kerim'i Karşılıklı Okuyarak Tecvid Konularını Usulüne Uygun Olarak Tatbik Etmek)

-1. CÜZÜN İKİNCİ 5 SAYFASI

-EZBER: NASR, KÂFİRÛN VE KEVSER SURELERİ

BEŞİNCİ HAFTA

ÜNİTE V: HARFLERİN ÇIKIŞ YERLERİ VE SESLENDİRİLMELERİ

KONULAR

1. Mahreç
2. Mahrecin Kısımları
3. Mahreç Bölgeleri
4. Boğaz Bölgesi: (Halk)
5. Dil Bölgesi: (Lisân)
6. Dudak Bölgesi: (Şefetân)
7. Boğaz-Ağız Boşluğu Bölgesi: (Cevf)
8. Geniz Bölgesi: (Hayşûm)
9. Sırasıyla Harfler ve Mahreçleri

AMAÇLAR

1. Mahreç kavramının anlamını, içeriğini ve amacını açıklayabilmek
2. Harflerin mahrecini öğrenip kolayca telaffuz edebilmek
3. Bir harfin mahrecini hatırlama metodunu kavrayabilmek
4. Takdirî ve hakiki mahrecin ne olduğunu öğrenebilmek
4. Harflerin mahreci kaç azaya taksim edildiğini öğrenebilmek
5. Harflerin mahrecini öğrenip uygulamakla, güzel Kur'an okuma yeteneğini kazanabilmek

HAZIRLIK SORULARI

1. Mahreç deyince ne anlıyoruz, araştırınız?
2. Harflerin çıkış yerlerinin bilinmesi Kur'ân'ın okunuşuna ne gibi bir etkisi olabilir?
3. Takdirî ve hakiki mahreç arasındaki farklar neler olabilir, tartışınız?
4. Harflerin âzalara taksimindeki hedef sizce neler olabilir?

MEHÂRİC-İ HURÛF (HARFLERİN ÇIKIŞ YERLERİ)

1. Mahreç

Mahrec (مخرج) kelimesi sözlükte çıkış yeri anlamındadır. Çoğulu ise “mehâric”tir (مخارج). Tecvid ıstılahı olarak mahreç ise harfın çıktığı yere verilen isimdir.

Harfın mahrecinin tesbiti için harf sakın kılınır veya şeddeli okunur. Bu işlemi yaparken harfın başına hemze getirilir.

Örnek:

أَبْ، إِبْ، أُبْ، أَبْ، إِبْ، أُبْ

Dil ve kıraat âlimleri harflerin mahreçlerinin sayıları konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ferra (207/822) ve İbn Keysân (299/912) gibi bazı âlimler 14 mahreç olduğunu söylemişlerdir. Meharicü'l-Huruf on dördtür diyenler Sibeveyh gibi cevfi ıskat ederler. Ayrıca bunlar, edne'l-lisandan çıkan lam, nun ve ra harflerinin mahreçlerini bir kabul ettikleri için, buna göre lisanda sekiz mahrec oluşur. Böylece on yediden, mezkûr iki mahreci ve cevfi çıkarınca on dört kalır.

Sîbeveyhi (180/796), Ebu Amr ed-Dânî (444/1053) ve Ca'berî (732/1332) gibi âlimler ise harflerin mahreçlerinin 16 olduğu görüşündedirler. Bu grup cevfi harflerini diğer asli harflere taksim ederek cevfi saymazlar. Halîl b. Ahmed (170/786) ve İbnü'l-Cezerî (833/1429) ise harflerin mahreçlerinin 17 olduğunu şu beytiyle açıklamıştır:

“Haber verenin de katıldığı görüşe göre harflerin mahreçleri on yedidir.”

(مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةَ عَشَرَ عَلَى الَّذِي يُخْتَارُهُ مَنْ اخْتَارَ)

Bu görüşe göre med harflerinin çıktığı cevfi de (boğaz-ağız boşluğunu) mahreç uzvu olarak kabul edilir.

Harfler, boğazın “aksa'l-halk” denilen göğse yakın yerinden başlayarak dudaklara kadar uzanan değişik yerlerden, birbirinden farklı sesler halinde doğar.

2. Mahrecin Kısımları

Mahreçler, hakiki ve takdiri olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

1. Harfin sesi, mahrec bölgelerinden birinin muayyen bir kısmına temas ederek çıkıyorsa, bu yere, mahrec-i muhakkak (hakiki mahrec) denir.

28 hece harflerinin tamamının mahreci böyledir.

2. Harfin sesi, belirli bir mahrece temas etmeden çıkıyorsa, buna da mukadder mahrec denir ki, med harfleri elif, vav ve ye (ا، و، ي)nin mahreci bu cins mahreçtir.

3. Mahreç Bölgeleri

Harflerin çıktığı yere mahreç denir.

Harflerin gruplar halinde çıktığı bölgelere küllî mahreç; her bir bölgeden çıktığı noktalara da cüzî mahreç denir.

Aynı mahrec bölgesinden çıkan harflerde bir külli, bir de cüz'i mahrec vardır. Bir grup harfe ayrılan bölge, o harfin külli mahreci; o bölge içinde her bir harfin çıktığı yer de o harfin cüz'i mahreci olur. Mesela hemze (ا) ile he (ه) harfleri aksa'l-halk'dan (boğazın en altından) çıkar, bu onların cüz'i mahrecidir. Boğazdan çıkarıldıkları için hurufu halkıyye denilen ا، ه، ح، ع، خ، غ harflerinin tamamının çıktığı yere de kulli mahrec denir.

Beş mahreç bölgesi vardır:

1 - حَلْقُ : Boğaz

2 - لِسَانُ : Dil

3 - شَفَتَانُ : Dudaklar

4 - جَوْفُ : Boğaz-ağız boşluğu

5 - حَيْشُومُ : Geniz

3.1. Boğaz Bölgesi: (Halk)

Boğaz bölgesinde üç çıkış noktası vardır; her bir noktadan ikişerli olmak üzere altı harf çıkar:

1. ا Hemze ile ه: Bu harfler boğazın en alt kısmından çıkarılır; ince seslidir.

2. ح ع Hâ ile Ayn: Bu harfler Türkçe’de yoktur. Boğazın ortasından, gırtlaktan çıkarılır. Kalın sesli gibi görünen bu iki harf aslında ince seslidir. Bu durum, med harfleri bitiştiğinde daha belirgin olur.

3. غ خ Hâ ile Ğayn: Bu harfler de Türkçe’de yoktur. Hâ harfi hırıltılı (boğuk) bir şekilde; Ğayn harfi ise, Türkçe’deki yumuşak Ğ harfine benzer şekilde telâffuz edilir ve her ikisi de kalın seslidir.

3.2. Dil Bölgesi: (Lisân)

Dil bölgesinde on çıkış noktası vardır; on sekiz harf çıkar:

1. ق Kaf: Dil’in kökü ve üst damaktan kalın ve tok bir sesle çıkarılır.
2. ك Kef: Kaf harfinin yakınından ince sesli olarak çıkarılır. Türkçe’deki K harfine benzer ise de sesi biraz farklıdır.
3. ج ش ي Cîm, Şîn ve Ye: Dilin ortası ile damağın ortasından çıkarılır; ince seslidirler. Özellikle Cîm ve Şîn harfleri dikkatli çıkarılmalıdır.
4. ض Dâd: Dilin yan tarafı, sol ya da sağ üst azı dişlere temas ettirilerek çıkarılır; kalın seslidir.
5. ل Lâm: Lâm harfinde dil ucu, yanları ile birlikte üst damağa değer; ince seslidir.
6. ن Nûn: Nûn harfinde dil ucu üst damağın ön tarafına, iki üst ön dişin etlerine değer; ince seslidir.
7. ر Râ: Râ harfi, gayet yumuşak telâffuz edilen bir harftir. Dil ucu, iki üst ön dişlerin üstündeki damağa gelir. Üstün ve ötreli durumlarda kalın sesli; esreli durumlarda ise ince seslidir.
8. ت د ط Te, Dâl ve Tâ: Bu harfler, dil ucunun üst ön dişlerin dibine değdirilmesi ile çıkarılır. Tê ve Dâl ince sesli; Tâ ise kalın seslidir.
9. ز س ص Zâ, Sîn ve Sâd: Dil ucunun yanlarından keskin olarak çıkarılır. Mahreçleri, dil ucu ile ön alt dişlerin iç yüzleridir. Zê ve Sîn ince sesli; Sâd ise kalın seslidir.
10. ث ذ ظ Se, Zel ve Zâ: Bu harfler ise, dil ucunun ön dişlerin arasına teması ile çıkarılır; peltektir. Se ve Zel harfleri ince sesli; Zâ harfi ise kalın seslidir.

3.3. Dudak Bölgesi: (Şefetân)

Dudak bölgesinde iki çıkış noktası vardır; dört harf çıkar:

1. ف Fe: Üst ön dişlerin uçlarıyla alt dudağın iç kısmına değmesi ile çıkarılır.
2. و ب م Mîm, bâ ve Vâv: İki dudağın birleşmesi kuvvetli olursa “Bâ”, hafifçe kapatılırsa “Mîm”; iki dudağın toplanması/büzülmesi ile vâv harfleri çıkarılır. Bu harfler ince seslidir. Vâv harfî İngilizce’deki W harfine benzer.

3.4. Boğaz-Ağız Boşluğu Bölgesi: (Cevf)

Bu bölgeden med harfleri olan Elif-Vâv-Ye çıkar. Med harfleri için her hangi bir çıkış noktası belirtilemez; bölgenin her tarafına yayılarak çıkarılır.

3.5. Geniz Bölgesi: (Hayşûm)

Geniz bölgesinden gunne (tenvin ve sâkin Nûn ile sâkin Mimin gunneleri) çıkar. Nûn-ı muhfâtta ise ağızdan ses gelmemeli ve gunne ince yapılmalıdır. Gunne de her hangi bir noktadan değil, bölgenin her tarafına yayılarak çıkarılır.

Not: Boğaz-ağız boşluğu ve geniz gibi, çıkış noktası belirtilemeyen bölgelere mukadder mahreç; boğaz, dil ve dudaklar gibi, cüz’î mahreci belirtilen bölgelere de muhakkak mahreç denir.

Harfler, boğaz, dil, dudaklar, geniz ve boğaz-ağız boşluğu gibi beş bölgeden çıkarılır. Harflerin gruplar halinde çıktığı bu beş bölgenin her birine küllî mahreç denir.

Harfler bu bölgelerde, birerli, ikişerli ve üçerli olmak üzere belli noktalardan çıkarılır. Bu duruma göre, her bir bölge içinde harflerin çıktığı noktalara da cüz’î mahreç denir.

Cüz’î mahreci belirtilemeyen, yani çıkış noktası tespit edilemeyen mahreç bölgelerine mukadder mahreç denir. “Boğaz-ağız boşluğu” ve “Geniz” birer mukadder mahreçtir.

Cüz’î mahreci belirtilen, yani çıkış noktası tespit edilebilen bölgelere de muhakkak mahreç denir. Buna göre de “Boğaz, Dil ve Dudak” bölgeleri birer muhakkak mahreçtir.

4. Sırasıyla Harfler ve Mahreçleri

(ء) Hemze, boğazın en alt kısmından çıkarılır; ince sesli ve kuvvetli bir harftir. Sakin olduğunda sesi akıcı değildir. Türkçedeki “e” gibidir.

(ب) İki dudağın birleşmesiyle çıkarılan be harfi, ince sesli ve kuvvetlidir. Türkçedeki “b” harfi gibidir.

(ت) Dil ucunun üst damağın ön tarafına değmesiyle dişlerin dibinden çıkarılır. İnce sesli ve kuvvetlidir.

(ث) Dil ucunun ön dişlerin arasına hafifçe girmesiyle çıkarılır. Bu harf okunurken dil, dişlerin arasından hafifçe dışarı çıkarılır. İnce sesli ve peltektir. Türkçede karşılığı yoktur.

(ج) Dil ortasının, üst damağın ortasına kuvvetlice basılıp çekilmesiyle çıkarılır; ince seslidir.

(ح) Bu harf boğaz ortasından; gırtlak bölgesinin hafifçe sıkılmasıyla yumuşak olarak çıkarılır. Türkçede olmayan bu harf, kalın sesli ile ince sesli arası bir tonda telaffuz edilir.

(خ) Boğazın üst tarafından, ağza bitiştiği yerden, dil kökünün kabartılmasıyla çıkarılır; hırıltılıdır ve kalın seslidir. Türkçede karşılığı yoktur.

(د) Dil ucu ile üst ön dişlerin diplerinden çıkarılır. İnce sesli ve kuvvetlidir. Türkçedeki “d” gibidir.

(ذ) Dil ucunun, ön dişlerin arasına hafifçe girmesiyle çıkarılan peltek sesli bir harftir. Yumuşak ve ince seslidir. Türkçede yoktur.

(ر) Dil ucunun hafif yanlarıyla birlikte üst ön dişlerin üstündeki damaktan çıkarılır. Bazen ince bazen kalın okunur. Çatallı olarak telaffuz edilmemelidir.

(ز) Dil ucu ile ön dişlerin iç kısmından çıkarılır, keskin sesli olarak telaffuz edilen bir harf olup, ince seslidir. Türkçedeki “z” harfine benzer.

(س) Dil ucu ile ön dişlerin iç yüzünden çıkarılır, ince seslidir.

(ش) Dilin ortası ile üst damağın ortasından çıkarılır. Mahrecinden telaffuz edilirken harfin sesi ağız içinde yayılır, ancak ince sesli ve yumuşak olup Türkçedeki “ş” sesinden farklıdır.

(ص) Dil ucu ve yanlarıyla ön dişlerin iç yüzünden keskin olarak çıkarılır, kalın seslidir. Türkçedeki kalın “sa-su” hecesindeki “s” sesine benzer.

(ض) Dilin, sağ ya da sol üst azı dişlere teması ile çıkarılır. Çıkarılması zor bir harf olarak bilinir. Bu harf telaffuz edilirken, dilin sol ya da sağ veya her iki yanı, hizasındaki üst azı

dişlere hafifçe değdirilir. Dil kökü ve ortası üst damağa yükseltilir. Dil ucu serbest bırakılır. “Tı” harfinde olduğu gibi dil ucu üst damağın ön tarafına veya “Zı” harfinde olduğu gibi dil ucu üst ön dişlerin ucuna değdirilmez. Ancak bu harf,”rihvet” sıfatlı olduğundan biraz yumuşak sesli telaffuz edilir. Özellikle sakın ve şeddeli dad harflerinin sesinde bu akıcılık ve yumuşaklık hissedilir. Türkçede karşılığı yoktur.

(ط) Dil ucunun, üst damağın ön tarafına; üst ön dişlerin dibine değmesiyle çıkarılan Tı harfi, kalın seslidir ve kalkale sıfatlıdır. Ne çok yumuşak (dal) gibi, ne de çok sert (ta gibi) telaffuz edilmemelidir.

(ظ) Dil ucunun, ön dişlerin arasına hafifçe girmesiyle çıkarılır. Peltek olarak telaffuz edilen zı harfi kalın seslidir.

(ع) Boğazın ortasından (gırtlak bölgesinden) hafifçe sıkılmasıyla çıkarılan ayın harfi, ince bir harftir.

(غ) Boğazın ağıza en yakın olan kısmından çıkarılır. Türkçe’deki yumuşak “Ğ” harfine az da olsa benzer; ancak kalın seslidir.

(ف) Üst ön dişlerin alt dudağın iç kısmına değmesiyle çıkarılır; ince sesli ve yumuşak bir harftir.

(ق) Dil kökünün, onun karşısında bulunan üst damağa yükselmesiyle çıkarılan bu harf kalın sesli ve kalkale sıfatlıdır. Ne çok sert (Kef gibi) ne de çok yumuşak (Gayın gibi) okunmamalı, ikisinin arası bir tonda, gerçek mahrecinden çıkarılmalıdır.

(ك) Kef harfi, kaf harfinin biraz berisinden dilin ön tarafı üst damağa değdirmeden çıkarılır. Sert bir harf olan kef, ince sesli ve kuvvetlidir.

(ج) Dil ucunun iki kenarı ile birlikte üst damağa değmesiyle çıkarılan bu harf ince seslidir; fakat kalın okunduğu yerler de vardır.

(ح) İki dudağın normal halde iken hafifçe birleşmesiyle çıkarılan mim harfi, ince sesli olup kendisinde gunne sıfatı vardır. Ancak ne zaman gunne ile okunup okunmayacağı şartlara bağlıdır.

(خ) Dil ucu ve iki üst ön diş etlerinden çıkarılır. İnce seslidir ve mim gibi gunne sıfatlıdır. Ancak gunne ile okunması şartlara bağlıdır.

(و) İki dudağın öne doğru uzatılarak toplanmasıyla (büzülmesiyle) çıkarılır. Yabancı dildeki “W” harfinde olduğu gibi dudaklar ileri doğru uzatılarak telaffuz edilir; ince seslidir.

(هـ) Boğazın en altından göğse bitiştği yerden, nefes verir gibi çıkarılan he harfi ince sesli ve yumuşak bir harftir. Titizlikle mahrecinden çıkarılmazsa, birçok kelimedede telaffuzu duyulup anlaşılmaz.

(ي) Dilin ortası ile üst damağın ortasından çıkarılır. İnce sesli ve yumuşak bir harftir.

5. Mahrec Sırasına Göre Harfler

Mahrec sırasına göre harfler sağdan sola şu şekildedir:

ء هـ ع ح غ خ ق ك ج ش ي ض ل ن ر ط د ت ص س ز ظ ذ ث ف و ب م .

ÖZET

Mahrecler, hakiki ve takdiri olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

1. Harfin sesi, mahrec bölgelerinden birinin muayyen bir kısmına temas ederek çıkıyorsa, bu yere, mahrec-i muhakkak (hakiki mahrec) denir.

2. Harfin sesi, belirli bir mahrece temas etmeden çıkıyorsa, buna da mukadder mahrec denir ki, med harfleri elif, vav ve ye (ي ، و ، ا) nin mahreci bu cins mahreçtir.

Aslî olan yirmisekiz hece harfinin mahrecini kısaca özetleyecek olursak; ağız ve boğaz boşluğunda ve genizde birer mahreç vardır. Fakat bunlar harflerden sayılmazlar.

Asıl harflerin mahreçleri şunlardır: Boğazda üç mahreç var, altı harf çıkar. Lisânda on mahreç var, onsekiz harf çıkar. Şefeteyn de iki mahreç var, dört harf çıkar. Bunların toplamı yirmisekiz harf eder.

Kısaca mahreç bölgeleri şunlardır:

1 - خَلْقُ : Boğaz

2 - لِسَانُ : Dil

3 - شَفَتَانُ : Dudaklar

4 - جَوْفُ : Boğaz-ağız boşluğu

5 - خَيْشُومُ : Geniz

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi sâd (ص) harfinin doğru mahrecidir?

- a) Dil ucunun üst damağın ön tarafına değmesiyle dişlerin dibinden çıkarılır.
- b) Dil ucu ve ön alt dişlerin iç yüzünden keskin olarak çıkarılır.
- c) Dil ucu ve iki üst ön diş etlerinden çıkarılır.
- d) Dilin ortası ile üst damağın ortasından çıkarılır.

2. Aşağıdakilerden hangi seçenekte şefetân harflerinin tümü bir arada verilmiştir?

- a) ء و م ف
- b) ب م ث و
- c) م ف و ب
- d) ي ب ف و

3. Aşağıdakilerden hangisi mahreç bölgelerinin doğru sayısıdır?

- a) 2
- b) 6
- c) 12
- d) 5

4. Aşağıdaki harflerden hangisi boğaz harflerinden biridir?

- a) ح
- b) س
- c) ر
- d) ق

5. Boğaz ve ağız boşluğu tabiri aşağıdaki kelimelerden hangisinin karşılığıdır?

- a) Lisân
- b) Hayşûm
- c) Cevf
- d) Halk

ALTINCI HAFTA

ÜNİTE VI: UYGULAMA

KONULAR:

-YÜZÜNE OKUMA (Kur'ân-ı Kerim'i Karşılıklı Okuyarak Tecvid Konularını Usulüne Uygun Olarak Tatbik Etmek)

-1. CÜZÜN ÜÇÜNCÜ 5 SAYFASI

-EZBER: MÂÛN, KUREYŞ VE FİL SURELERİ

YEDİNCİ HAFTA

ÜNİTE VII: SIFÂTÜ'L-HURÛF (HARFLERİN SIFATLARI)

KONULAR

1. Sıfatların Taksimi
2. Sıfat-ı Lâzime
3. Zıddı Olan Sıfat-ı Lâzimeler
4. Zıddı Olmayan Sıfat-ı Lâzimeler
5. Sıfat-ı Ârıza

AMAÇLAR

1. Sıfat kavramının anlamını, içeriğini ve amacını açıklayabilmek
2. Bir harfin sıfatını hatırlama metodunu kavrayabilmek
3. Sıfatları ihtiva eden harflerde meydana gelen ve seslere arız olan keyfiyetlerin ne olduğunu anlayabilmek
4. Zıddı olan ve olmayan sıfat-ı lâzimeleri kavramak
5. Harflerin telâffuzlarındaki kalınlık veya incelik gibi hususiyetler, mahreçlerinden çıkan seslere göre belli olduğunu kavrayabilecek

HAZIRLIK SORULARI

1. Sıfat deyince ne anlıyoruz, araştırınız?
2. Sıfatları ihtiva eden harflerde meydana gelen ve seslere arız olan keyfiyetlerin bilinmesi kişinin Kur'ân okuyuşuna nasıl bir etkisi olabilir?
3. Zıddı olan ve olmayan sıfat-ı lâzimelerinin ne farkı olabilir, tartışınız?
4. Bir harfin sıfatını hatırlama metodunu gerçekleştirmenin hedefi sizce neler olabilir?

SIFÂTÜ'L-HURÛF (HARFLERİN SIFATLARI)

Giriş

Lügatte sıfat, (الصِّفَة): Nişan ve alamet demek olup çoğulu sıfât (الصِّفَات) şeklinde gelir.

Tecvid ıstılahında ise harflerin mahreçten çıkışı esnasında meydana gelen seslere arız olan keyfiyetlerdir. Örneğinharflerde bulunan Tefhîm(kalınlık) veya Terkîk (incelik) gibi özellikler, mahreçlerinden çıkan seslere göre belli olur. Dolayısıylaçıkış yerleri ya da sıfatları aynı olan harfler, mezkûr keyfiyetlerle birbirinden ayrılmış olur.

Mahreç ve sıfat esasen et ve kemik misali bir bütündür. Mahreçler o bütünün kemiği, sıfatlar ise eti mesabesindedir. Bundan dolayı önce mahreçleri ele aldık şimdi de sıfatlara değinmeye çalışacağız.

Sıfatların (sıfât-ı lâzimelerin) adedi konusunda tecvid bilginleri ihtilaf etmişlerdir. Bu yöndeki rivayetlerin 14'den başlayıp 44'e kadar çıktığını söylemek mümkündür. Fakat biz orta yolu izlemek amacıyla, bu konuda tecvîd bilginlerinin çoğunluğunun kabulüne mazhar olan İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime'sini de esas aldığımızda orada zikredilen sıfatlara bir sıfat daha ilave etmek suretiyle toplamda ele alacağımız sıfatlar 19 olarak belirlenmiş olacaktır. Ele alacağımız bu sıfatlar konumuzun öne çıkan en önemlilerini teşkil etmektedir.

Sıfatların Taksimi

Sıfatlar öncelikle **lâzimî** ve **ârizî** olarak ikiye ayrılırlar. Lâzimî sıfatlar da kendi içerisinde **müteẓâd** (birbirine zıt) ve **gayr-ı mütezâd** (zıd olmayan) şeklinde taksim edilmiştir. Aynı şekilde kuvvet yönünden de **kuvvetli** ve **zayıf** olarak iki kısma ayrılmıştır.

Burada esas alacağımız taksim şekli, lâzimî ve ârizî olan kısımdır.

1. SIFAT-I LÂZİME

Bunlara sıfat-ı zâtiye veya sıfat-ı vâcibe de denir. Harflerin zatına mahsus olan ve harften ayrılması mümkün olmayan sıfatlardır. Çünkü sıfat-ı lazimelerin harften ayrılması halinde, ortada harf diye bir şey kalmaz. Harfler için olmazsa olmaz sıfatlardır. Bu sıfatların terk edilmesi “lahn-ı celî” diye adlandırılan büyük (açık) hata meydana gelir.

Bu sıfatlar, *zıddı olanlar* ve *zıddı olmayanlar* diye iki başlık altında incelenecektir:

a. Zıddı Olanlar:

1	Hems (الهَمْس)	→	Cehr (الْجَهْر)
2	Şiddet (الشِدَّة)	Beyniye (البَيْنِيَّة)	Rihvet (الرَّخْوَة)
3	İsti'la (الإِسْتِعْلَاء)	→	İstifâle (الإِسْتِفَالَة)
4	İtbak (الإِطْبَاق)	→	İnfitah (الإِنْفِتَاح)
5	İzlâk (الإِذْلَاق)	→	Ismat (الإِصْمَات)

b. Zıddı Olmayanlar:

1	Safîr (الصَّفِير)
2	Kalkale (الْقَلْعَة)
3	Ğunne (الْغَنَّة)
4	Lîn (الِّلِين)
5	İnhirâf (الإِنْحِرَاف)
6	Tekrîr (التَّكْرِير)
7	Tefeşşî (التَّفَشِّي)
8	İstitâle (الإِسْطِطَالَة)

1.1. Zıddı Olan Sıfât-ı Lâzimeler

1.1.1. Hems (اِهْمَس) (Zıddı: Cehr):

Lügatte, “sesi gizlemek” anlamına gelir. Cehrin mukabilidir.

Tecvid ilminde ise hems: *Harfî harekeli olarak okurken mahrece itimadın zayıflığı sebebiyle, nefesin sesle beraber akmasına* denir. Hurûf-i mehmûse 10 tanedir:

(ت ث ح خ س ش ص ف ك ه)

Hems harfleri, (فَحْتُهُ شَخْصٌ سَكْتٌ) sözünde toplanmıştır.

Hems harfleri mahrece fazla dayanmazlar, mahreçte bir aralık kalır.

Cehr (الجَّهْر) (Zıddı: Hems):

Tecvid ilminde ise *harf harekeli olarak okunurken, mahrece dayanmanın kuvvetli olması sebebiyle, nefesin tamamının veya çoğunun hapsedilerek, sesin açık olarak çıkmasına* denir. Cehr sıfatına sahip harfler 18 tanedir:

(ا ب ج د ذ ر ز ض ط ظ ع غ ق ل م ن و ی)

Cehr harfleri şu sözde toplanmıştır: (ظِلُّ قَوْ رَيْضٌ إِذْ غَزَا جُنْدٌ مُطِيعٌ)

1.1.2. Şiddet (الشِّدَّة) (Zıddı: Rihvet, ara sıfat Beyniye):

Lügatte, “kuvvet” ve “kudret” manalarına gelir. Bu sıfatın zıddı Rihvet’tir.

Tecvid ilminde ise *harfî sakin olarak okurken, mahrece dayanmanın kuvvetli olması sebebiyle, sesin ve nefesin hapsolüp akmamasına, kuvvetli okunmasına* denir. (ses ve nefesin hepsi haps olarak sakin olarak okunduğunda)

Şiddet harfleri 8 tanedir: (ا ب ت ج د ط ق ك) / (أَجِدُ قَطٍ بَكَتٌ) sözünde toplanmıştır.

Rihvet (الرِّخْوَة):

Lügatte rihvet: “Yumuşaklık” ve “gevşeklik” manasına gelmektedir. Zıddı Şiddet’tir.

Tecvid ilminde: *Harfî sakin olarak telaffuz ederken, mahrece dayanmanın zayıflığı sebebiyle, sesin ve nefesin beraberce akmasına* denir.

Hurûf-u rihvet 15 tanedir: (ث ح خ ذ ز س ش ص ض ظ غ ف ه و ي ا)

Şu sözde toplanmıştır: (خَسَّ حَظُّ شَصٍّ هَزَّ وَضَعْتُ يَأْفَدُ)

Beyniye (البَيْنِيَّةُ):

Lügatte, “ortada olmak” demektir. Şiddet ve rihvet sıfatlarının ortasında bulunduğundan bu ismi almıştır.

Tecvid ilminde: *Harf telaffuz edilirken sesin ne tamamen akması, ne de tamamen hapsolması* demektir. Beyniye harfleri 5 tane olup şunlardır: (ر ع ل م ن)

Bu harfler, (لِنْ عُمَرُ) lafzında toplanmıştır. Bu harfler okunurken ses, kemaliyle ne akacak, ne de tam akmayacaktır.

Not: Bazı eserlerde (و ، ي) harfleri beyniye sıfatından sayılmıştır. Binâenaleyh, söz konusu harfleri şu sözde toplamak mümkündür: (لَمْ يَزُوْ عَنْ)

1.1.3. İst'ilâ (الإِسْتِعْلَاءُ) (Zıddı: İstifâle):

Lügatte, “yükselmek” demektir.

Terim olarak ise *bu sıfatın harfleri telaffuz edilirken dil kökünün üst damağa yükselmesine* denir. Zıddı İstifâle'dir.

İsti'lâ, 7 harften müteşekkildir: (خ ص ض ط ظ ق). Bu harfleri şu sözlerde toplamak da mümkündür: (خُصَّ صَغَطَ قَطُ).

Not: Bu harfler daima kalın okunurlar. Bunlardan (ص ض ط ظ) harflerinde ıt bâk sıfatı da bulunduğundan kalınlıkları daha kuvvetli ve belirgindir.

İstifâle (الإِسْتِفَالَةُ):

Lügatte, “aşağı olmak” ve “alçalmak” demektir. Bu sıfatın diğer bir adı da, sözlükte *eğilmek, hafif kılmak* anlamına gelen “inhifâd”dır (الإِنْخِفَاضُ).

Tecvid ilminde ise *bu sıfatın harflerini telaffuz ederken dilin aşağı meyletme haline; yani üst damağa kalkmamasına* denir. Zıddı İsti'lâdır. İsti'la sıfatına sahip 7 harfin dışında kalan şu harfleristifâle harfleridir:

(ا ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ك ل م ن و ه ي)

İstifâle harfleri şu lafızda toplanmıştır: (اُنْشُرْ حَدِيثَ عِلْمِكَ سَوْفَ تُجَهَّزُ بِذَا)

Not: Bu harfler daima ince okunurlar.(ر) harfinin özel durumu istisnadır.

1.1.4. Itbâk (الإطباق) (Zıddı: İnfitâh):

Lügatte, “yapıştırmak” manasına gelir.

Terim olarak Itbâk: *Bu sıfatın harfleri okunduğu zaman, dilin üst damağa yapışmasına ve dil kökünün üst damağa kalkmasına* denir. Bu durum, İsti'lâ sıfatından daha mübalağalıdır.

Zıddı İnfitâh'dır. Itbak sıfatına sahip harfler 4 olup (ص ض ط ظ) harflerinden müteşekkildir.

İnfitah (الإِنْفِتَاح):

Lügatte, “açılmak” ve “ayrılmak” manalarına gelir.

Tecvid ilminde ise *İnfitah harfleri okunduğu zaman, dil ile üst damak arasının açık kalmasınadenir* ki bu da itbâkın mukabilidir. İnfitâh harfleri 24 tane olup şunlardır:

(ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي)

İnfitâh harfleri aşağıdaki cümlede toplanmıştır:

(مَنْ أَخَذَ وَجَدَ سَعَةً فَرَكَ حَقٌّ لَهُ شَرْبٌ غَيْثٍ)

1.1.5. İzlâk (الإِذْلَاق) (Zıddı: İsmât):

Lügatte, “kolaylık” ve “süratli olmak” veya “bir şeyin ucu” demektir.

Tecvid ilminde ise *kendisinde bu sıfat bulunan harfleri telaffuz ederken, dilin çabuk olmasına, kolayca telaffuz etmesine* denir. Zıddı İsmattır.

İzlâk harfleri şunlardır: (ب ر ل ف م ن). İzlâk harfleri şu cümlede toplanmıştır: (فَرَّ مِنْ لُبٍّ).

Harflerin en hafifi ve en kolayı bu harfler olduğu rivayet edilir.

İsmat (الإِصْمَات):

Lügatte, “men etmek” ve “ayırarak” demektir.

Tecvid ilminde ise *kendisinde bu sıfat bulunan harflerin telaffuzundaki zorluk ve çetinlik* demektir. Bu sebeple dört, beş ve altı harfli kelimelerde İsmat harfleri yan yana gelemez. Mutlaka aralarında izlâk harflerinden birinin bulunması gerekir.

İzlâk'ın dışında kalan 22 harf, ismât harfleridir.

1.2. Zıddı Olmayan Sıfât-ı lâzimeler:

1.2.1. Safîr (الصَّفِير):

Lügatte, “ıslık” ve “kuş sesi”ne denir.

Tecvid ilminde ise *Safîr harfleri olan (ز س ص) harflerini okurken, kuş veya ıslık sesine benzer kuvvetli ve keskin bir sesin çıkmasına* denir.

1.2.2. Kalkale (الْقَلْقَلَة):

Lügatte, “hareket etmek” ve “kımıldamak” demektir.

Tecvid ilminde ise *kuvvetli bir ses işitilinceye kadar mahrecin kımıldaması, deprenmesi* demektir.

Kalkale harfleri, (ب ج د ق ط) (فُطْبُ جِد) harflerinden müteşekkildir. Bu harfler, sadece kelime ortasında veya sonunda sakin olarak vaki oldukları zaman kalkale sıfatları ortaya çıkar. Harekeli oldukları zaman kalkale olmazlar.

Kalkale harflerinde Cehr ve Şiddet sıfatları bir arada bulunur. Bundan dolayı bu harfler sakin okunduğunda ses ve nefes tamamen kapanır.

1.2.3. Ğunne (الْغَنَّة):

Lügatte “güvercin ve kumru sesine” denir.

Terim olarak, *hayşûmdan (genizden, burundan) gelen sese* Ğunne denir.

Arap alfabesinde sadece iki harfte mevcuttur. Bu harfler: (م) ve (ن)’dur. Ğunne ince sesle yapılır.

1.2.4. Lîn (الْلِين):

Lügatte, “yumuşak olmak” demektir.

Tecvid ilminde ise *bu sıfatın bulunduğu harfleri okurken telaffuz ve nutkunun diğer harflerin telaffuzuna nazaran daha kolay olmasına* denir.

Lîn harfleri iki tanedir:(و) ve (ي)’dir. Ancak vav ile ye'nin harf-i lîn olabilmesi için:

1- Kendileri sakin,

2- Bir evvelki harflerinin de üstün olması gerekir. نَوْمٌ – عَلَيْهِ gibi.

1.2.5. İnhirâf (الإِنْحِرَاف): Lügate, “meyletmek, bir tarafa eğilmek ve sapmak” demektir.

Terim olarak ise *kendisinde bu sıfat bulunan harfleri telaffuz ederken dilin yukarıya veya geriye meyletmesine* denir. Bu sıfat iki harfte bulunur: (ج) ve (ي)harfleridir. Bunlardan (ج) harfinin sesinde olan meyil dil ucuna doğru,(ي) harfinin sesinde olan meyil ise dil arkasına doğrudur.

1.2.6. Tekrîr (التَّكْرِير):Lügate, “tekrar etmek” anlamına gelir.

Terim olarak: *Tekrîr sıfatının harfi olan ra (ر) ’yı okurken dil ucunun hafifçe titremesine* denir. Bu sıfat başka harfte bulunmaz.

Bu sıfatın yapılışı şöyledir: Dilin ucuna yakın olan kısmını üst damağa sıkıca basarak, oradan ayrılmaksızın sürçer gibi titreyerek durulur. Bunu yaparken ra'nın tekrarından sakınmak lazımdır. Bunun için de dil, damaktan ayrılmamalıdır.

1.2.7. Tefeşşi (التَّفْشِي):Lügate, “yayılmak ve dağılmak” demektir. Tecvid ilminde ise *Tefeşşi harfi olan (ش) harfini telaffuz ederken sesin nefesle birlikte dil ile damak arasında yayılması ve (ظ) harfinin mahrecine varıncaya kadar uzamasına* denir.

1.2.8. İstitâle (الإِسْطَالَة):Lügate, “uzun olmak” demektir. Tecvid ilminde ise *İstitâl harfi olan(ض) harfini telaffuz ederken sesin, dil kenarının üst azı dışlarından lam (ل)’ın mahrecine kadar uzanmasına* denir. Fakat bu uzamanın, bir elif miktarına varmamasına dikkat etmelidir.

Not: Bu sifata haiz olan (ض)harfi, Arap alfabesinde telaffuzu en zor harf kabul edilir. Bu sebeple mutlaka bir fem-i muhsinden bu harfin telaffuz şekli edinmelidir. Ayrıca (د) ve (ظ)

harfleriyle karıştırılmaması gerektiğini unutmamak gerekir. Harflerin barındırdığı sıfatları toplu olarak aşağıdaki tabloda inceleyebiliriz:

1-Hemze	(ء): Cehr, şiddet, infitah, inhifad, terkik, ismat.
2-Bâ	(ب): Cehr, şiddet, kalkale, infitah, inhifad, terkik, İzlak.
3-Tâ	(ت): Hems, şiddet, infitah, inhifad, terkik, ismat.
4-Sâ	(ث): Hems, rihvet, infitah, inhifad, terkik, ismat.
5-Cîm	(ج): Cehr, şiddet, kalkale, infitah, inhifad, terkik, ismat.
6-Hâ	(ح): Hems, rihvet, infitah, inhifad, terkik, ismat,
7-Hâ	(خ): Hems, rihvet, infitah, isti'la, tefhim, ismat.
8-Dâl	(د): Cehr, şiddet, kalkale, infitah, inhifad, terkik, ismat.
9-Zâl	(ذ): Cehr, rihvet, infitah, inhifad, terkik, ismat.
10-Râ	(ر): Cehr, beyniyye, infitah, inhifad, tekrar, inhiraf, izlak.
11-Zây	(ز): Cehr, rihvet, safir, infitah, inhifad, terkik, ismat.
12-Sîn	(س): Hems, rihvet, safir, infitah, inhifad, terkik, ismat.
13-Şîn	(ش): Hems, rihvet, tefeşşi, infitah, inhifad, terkik, ismat.
14-Sâd	(ص): Hems, rihvet, safir, ıtbak, istila, tefhim, ismat.
15-Dâd	(ض): Hems, rihvet, istitale, ıtbak, isti'la, tefhim, ismat.
16-Tâ	(ط): Cehr, şiddet, kalkale, ıtbak, isti'la, tefhim, ismat.
17-Zâ	(ظ): Cehr, rihvet, ıtbak, isti'la, tefhim, ismat.
18-Ayn	(ع): Cehr, beyniyye, infitah, inhifad, terkik, ismat
19-Ğayn	(غ): Cehr, rihvet, infitah, isti'la, tefhim, ismat.
20-Fâ	(ف): Hems, rihvet, infitah, inhifad, terkik, izlak.
21-Kâf	(ق): Cehr, şiddet, kalkale, infitah, isti'la, tefhim, ismat.
22-Kef	(ك): Hems, şiddet, infitah, inhifad, terkik, ismat.
23-Lâm	(ل): Cehr, beyniyye, infitah, inhifad, inhiraf, terkik, izlak.

24-Mîm	(م): Cehr, beyniyye, gunne, infitah, inhifad, terkik, izlak.
25-Nûn	(ن): Cehr, beyniyye, gunne, infitah, inhifad, terkik, izlak.
26-Vâv	(و): Cehr, rihvet, infitah, inhifad, terkik, ismat,
27-Hâ	(ه): Hems, rihvet, infitah, inhifad, terkik, ismat,
28-Yâ	(ي): Cehr, rihvet, infitah, inhifad, terkik, ismat,

2. SIFÂT-I ÂRIZA

Geçici sıfatlar anlamına gelen bu sıfat türü ise harfin zâtından ayrılıp infikâk etmesi mümkündür. Çünkü ârizî sıfatların, harften ayrılması durumunda harf yerinde kalır ve ortadan kalkıp yok olmaz. Bu sıfatın uygulanmama durumunda lahn-ı hafî (gizli/küçük hata) meydana gelir. Çünkü harfin aslını değiştirip bozmazlar.

Sıfât-ı ârizalar da onbir kısım olup şunlardır:

1. Tefhûm	7. Medd
2. Terkîk	8. Vakıf
3. İdgâm	9. Sekte
4. İhfâ	10. Hareke
5. İzhâr	11. Sükûn
6. İklâb	(Bu sıfatlarla ilgili ileride detaylı bilgi verilecektir.)

ÖZET

Sıfat, (الصفة): Nişan, alâmet ve suret (şekil) manalarına gelir. Başkasıyla mahreçte müşterek olan her harf, ancak sıfatlarla birbirinden ayırt edilebilirler. *Kur'ân-ı Kerîm*'i hatasız okumak; mahreçleri ayrı olan (ق ك ذ ز) harfleri gibi, birbirine karıştırmadan doğru bir şekilde telâffuz etmek, yine birbirinin zıddı olan sıfatları (örneğin isti'lâ-istifâle, cehr-hems, itbak-infitâh gibi sıfatları ihtiva eden harfleri) bilip düzgün bir şekilde icra etmekle gerçekleşir.

Diğer bir ifade ile mahreçleri bir veya yakın olan harflerin, birinin diğerinden ayrılması, ancak onlarda mevcut sıfatların icrasıyla mümkün hale gelir. Meselâ tı, dâl ve tâ harflerinin mahreçleri bir olmakla beraber, sıfatlarında ayrıldıkları noktalar tabiatıyla mevcuttur. Keza ق ك gibi mahreçleri yakın olan harfler için de bu söz konusudur. Mahreçlerin adedinde olduğu gibi sıfatların adedinde de âlimler, ihtilâf etmişlerdir. İbn Cezerî ve ona tabi olanlar, sıfatları **onyedi** olarak kabul etmişlerdir.

Şu hususun altını çizerek belirtelim ki, sıfatlar; harflerden ayrılması mümkün olmayan ve tağyirlerinde (aslını bozup değiştirilmelerinde) **lahn-i celî** dediğimiz ağır hata meydana gelmiş olur.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. “..... harflerinin telaffuz ve nutku diğer harflerin telaffuzuna nazaran daha kolaydır”. Aşağıdaki sıfatlardan hangisi yukarıdaki boşluğa uygundur?

- a) Tefeşşî
- b) Lîn
- c) Rihvet
- d) Beyniyye

2. Aşağıdakilerden hangisi tâ (ت) harfinin sıfatları arasında yer almaz?

- a) Hems
- b) Şiddet
- c) İnfitah
- d) Rihvet

3. Aşağıdakilerden hangisi “ısmât” sıfatının zıddıdır.

- a) İnhirâf
- b) İsti'lâ
- c) İzlâk
- d) İstitâle

4. “Harflerin zatına mahsus olan ve harften ayrılması mümkün olmayan sıfatlara sıfat”denir. Boşluğa hangi seçeneğin gelmesi uygundur?

- a) Gayr-ı mütezâd
- b) Kuvvetli
- c) Ârızî
- d) Lâzimî

5. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi izlâk harfleridir?

- a) أَجْدُ فَطٍ بَكْتُ
- b) فَرَّ مِنْ لُبٍ
- c) قُطِبُ جَدٍ
- d) لَمْ يَرَوْا عَنْ

SEKİZİNCİ HAFTA

ÜNİTE VIII: UYGULAMA

KONULAR:

-**YÜZÜNE OKUMA** (Kur'ân-ı Kerim'i Karşılıklı Okuyarak Tecvid Konularını Usulüne Uygun Olarak Tatbik Etmek)

-**1. CÜZÜN DÖRDÜNCÜ 5 SAYFASI**

-**EZBER: HÜMEZE VE ASR SURELERİ**

DOKUZUNCU HAFTA

ÜNİTE IX: MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ (TABİİ, MUTTASIL, MUNFASIL)

KONULAR

1. Med ve Kasr Kavramlarının Tanımı
2. Medlerin Çeşitleri
3. Aslî Med
 - 3.1. Medd-i Tabîî
4. Fer'î Med
 - 4.1. Medd-i Muttasıl
 - 4.2. Medd-i Munfasıl

AMAÇLAR

1. Med olgusunun temel amaçlarını ve gayelerini öğrenebilmek
2. Med ile kalın ve ince sesli harfleri ayrı seslendirebilmek
3. Harflerin zorunlu olarak ne kadar uzatılabileceğini öğrenebilmek
4. Medd-i muttasıl ve medd-i munfasıl arasındaki farkı kavrayabilmek
5. Aslî ve Ferî medlerin arasındaki esas farkı anlayabilmek

HAZIRLIK SORULARI

1. Med deyince ne anlıyoruz, araştırınız?
2. Kalın ve ince sesli harfleri ayrı seslendirebilmek için med olgusununne gibi bir etkisi olabilir?
3. Medd-i muttasıl ve munfasıl tabîî medden ne farkları olabilir, tartışınız?
4. Meddin gerekli şartlarını taşıyan bir kelimenin uzatılmasındaki asıl hedef sizce neler olabilir?

MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

(TABİİ – MUTTASIL - MUNFASIL)

1. Meddin Sözlük Ve Terim Anlamları

Med (المدّ) kelimesi, sözlükte uzatmak ve ziyade etmek anlamlarına gelmektedir. Tecvid istilahında ise, *med veya lin harflerinden biri ile sesi uzatmaya* denir. Med harflerinde uzatma, sesin harfin harekesine göre; lin harfinde uzatma ise harfin kendisinde gerçekleşmektedir.

Meddin zıddı olan “kasr” (القصر) ise sözlükte kısaltmak, hapsetmek anlamlarına gelir. Kasr asıldır. Med ise bir sebebe binaen geldiği için fer’dır. Medler tilaveti süsleyen ziynet mesabesinde dir.

1.1. Med Harfleri

Harf-i med, belirli şartlarla kendisinden önceki harfi, harekesinin durumuna göre bir elif miktarı uzatmayı sağlayan harfe denir. Med harfleri üç tanedir:

1. Elif (إ): Bu harf sürekli sakindir. Kendisinden önceki harf fethalı olduğunda, harfin kalınlığına ve inceliğine göre ses, “ê” veya “â” istikametinde bir elif miktarı uzatılır.

Örnek: (كَانَ) (قَالَ)

2. Vâv (و): Kendisi sakin ve kendisinden önceki harfin harekesimadmûm (ötreli) olduğunda harf-i med olur. Böylece ses, “û” doğrultusunda uzatılır.

Örnek: (يَعُودُ) (يَقُولُ).

3. Yâ (ي): Kendisi sakin ve kendisinden önceki harfin harekesi meksûr (esreli) olduğunda harf-i med olur. Böylece ses “î” istikametinde bir elif miktarı uzatılır.

Örnek: (حِينَ) ، (قِيلَ).

Harf-i medlerin toplu olarak bir kelimedede bulunmasına şu örnek verilebilir: (أَوْتِينَا) (Neml/16), (نُوحِيهَا) (Hûd/49)

Not: Mushafa özel bir yazım şekli olarak bazen kelimelerin sonunda bulunan elifler ‘yâ’ veya ‘vâv’ şeklinde yazılmıştır. Buna örnek olarak şu kelimeler verilebilir: (كَفَى) (الرَّكُوءُ).

Ayrıca sükûn alameti olan cezim (◌ْ) işareti med harflerine konamaz.

1.2. Sebeb-i Med

Uzatma sebebi, aslî med (yani meddi tabîî) üzerine ziyadeyi (artırmayı) gerektiren sebep demektir. İki çeşidi vardır:

1.2.1. Hemze (اَلْهَمْزَةُ)

Harekeli olan elif (ا)'e denir. Med harfinden sonra geldiği zaman sebeb-i med olur ve harfın bir elif miktarından fazla uzatılmasına sebep olur.

Bu harf (اُ), (اِ) şeklinde dik olarak yazıldığı gibi, (ء) şeklinde kırık/küçük hemze olarak da yazılır.

Okunuşu itibariyle ikiye ayrılır:

a) Vasıl hemzesi (اَلْهَمْزَةُ اَلْوَصْلُ): Başlangıçta okunan fakat ortada bulunduğu yazıda var olup telaffuzda olmayan hemzedir.

b) Katı' hemzesi (اَلْهَمْزَةُ اَلْقَطْعُ): Başlangıçta ve ortada kaldığında okunan hemzedir. Sebeb-i med olan hemze de katı' hemzesidir. Vasıl hemzesi Sebeb-i med olamaz.

1.2.2. Sükûn (اَلْسُّكُونُ):

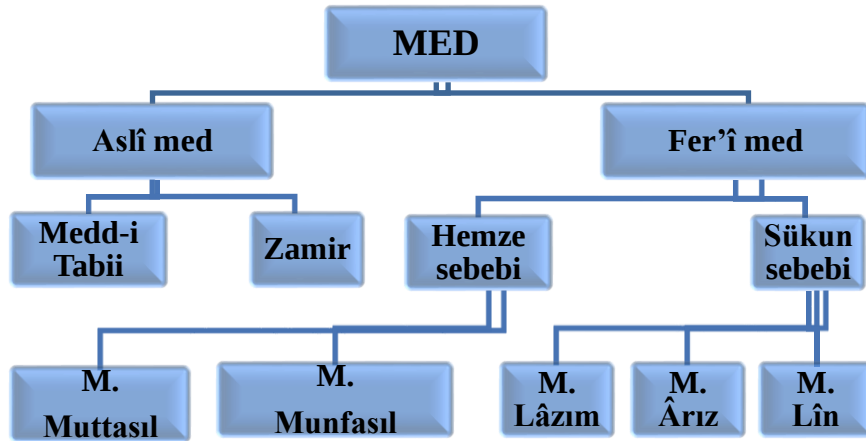
Harekesizlik demektir.

İki çeşit sükûn vardır:

a) Sükûn-i lâzım (اَلْسُّكُونُ اَللَّازِمُ): Durulduğunda ve geçildiğinde var olan (vakfen ve vaslen sabit olan) sükûna denir.

b) Sükûn-i ârız (اَلْسُّكُونُ اَلْأَرَضُ): Durulduğunda var olan (vakfen sabit) geçildiğinde düşen (vaslen sâkit olan) sükûna denir.

2. Medlerin Çeşitleri

3. Aslî Med

3.1. Medd-i Tabîi (Asli med/zâtî med/tabîi med)

Bir kelimede harfî med bulunup sebebi med bulunmaz ise medd-i tabîi olur.

Vav (و)'ın harf-i med olabilmesi için kendisi sakin (harekesiz), makabli mazmûm (ötreli) olunca harfî med olur ve sesi (uzattığı harfın kalın veya ince olmasına göre) “û” veya “u” istikametinde uzatır.

رَسُولٌ ، أَعُوذُ ، غَفُورٌ ، نُورٌ ، غَيْرِ الْمَغْضُوبِ ، يَقُومُ ، نَتُوبُ

Ye (ي)'nin harf-i med olabilmesi için kendisi sakin, makablinin meksûr (esreli) olması gerekir bu durumda ses “î” istikametinde uzatılır.

أَلْدَيْنَ ، يَسْتَوِي ، نَسْتَعِينُ ، فِي تَضْلِيلٍ ، تَرْمِيهِمْ ، حَجِيدٌ ، قِيلَ

Elif (ا)'in harf-i med olabilmesi için makabli meftuh (üstün) olması gerekir ve sesi (uzattığı harfın kalın veya ince olmasına göre) “e” (Türkçe'deki “e” sesinden farklıdır) veya “a” istikametinde uzatır. Bu harf daima sakindir.

مَالِكِ ، رَبَّنَا ، هَآ ، وَ لَا خَوْفٌ ، غَاسِقٍ ، إِذَا ، عَابِدٌ ، شَاهِدٌ ، رَاشِدٌ

Meddi tabîi'nin uzatma süresi bir elif olup bu miktar vaciptir, zirabu konuda tüm kıraat imamları ittifak halindedir. Dolayısıyla uzatma ölçüsü ne az ne de çok olmalıdır.

3.2. Zamîr

Tecvîd ilminin konusu olan zamirin hangi durumlarda uzatılarak, hangi durumlarda da uzatılmayarak okunacağı tecvid konusudur. Bu gibi yerlerde med harfî yazıda olmaz fakat okunuşta bulunur. Buna takdirî harfî med denir. (بِه) (إِنَّه) gibi. Konuyla alakalı ilerde detaylı bilgi verilecektir.

4. Fer‘î Med

Aslî med üzerine ziyadeyi gerektiren bir sebepten ötürü meydana gelen medde fer‘î med denir. Medd-i tabii dışındaki medler fer‘î meddir. Bunlar: Medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım, medd-i ârız ve medd-i lîn’dir.

4.1. Medd-i Muttasıl

Bitişik med demektir. Bazı eserlerde “*vâcip med*” diye de geçer.

Harf-i medden sonra sebab-i med hemze olup ikisi bir kelimede gelirse medd-i muttasıl olur. Diğer bir ifade ile:

- 1) Harf-i med olmalı
- 2) Sebeb-i medden hemze olmalı
- 3) İkisi de aynı kelimede bulunmalıdır.

Bu medde “muttasıl” isminin verilmesi, harf-i med ve sebab-i meddin “bitişik” olarak aynı kelimede bulunmasındandır. Şu örneklerde olduğu gibi:

وَجَاءَ ، الْمَلَكَةُ ، شَاءَ ، وَ قَتَائِهَا ، وَجِيءَ ، تَفِيءَ ، إِنَّمَا لَنَسِيءٌ ، سُوءٌ ، قُرُوءٌ ، لَتُنُوءُ

Medd-i muttasıl’ın özelliklerinden biri de sebab-i medden hemze, ârızî (geçici) sükûnla bir arada bulunabilmesidir. *إِلَّا بِمَا شَاءَ ، مِنَ السَّمَاءِ* bu örneklerde hemze ve hemzenin üstündeki ârızî sükûn bir arada bulunmuştur. Bu kelimeler vakf ve vasıl halinde medd-i muttasıldır. Fakat vakf yapıldığında aynı zamanda medd-i ârız meydana gelir ki aynı anda iki meddin bir arada bulunmasının bir mahsuru yoktur. Bir tanesi tercih edilecekse vacip ve baskın olan medd-i muttasıl tercih edilir.

4.1.1. Hükümü: İttifak mahalli ve ihtilaf mahalli diye iki yönü vardır.

a) İttifak mahalli: Bütün kıraat imamları medd-i muttasılı, asli med üzerine bir elif miktarı ilave ederek okumuşlardır. Bu bakımdan medd-i muttasılı bir elif miktarı yani kasr ile okuyan yoktur. Kıraat imamları aslî med üzerine ikiden başlayarak üç, dört ve beş elif ilave etmek

suretiyle med yapmışlardır. Öyle ise medd-i muttasıl'ın meddini en az bir eliften fazla uzatmak **vaciptir**. Buna *vacip mahal* denir.

b) İhtilaf mahalli ise yukarıda da belirttiğimiz üzere imamların aslî med üzerine ilave ettikleri elif miktarlarıdır. Bir ila dört elif miktarı arasında değişen ilave elifler konusundaki ihtilafa da *caiz mahal* denir.

4.1.2. Medd-i Muttasılın Mertebeleri (Uzatma miktarı):

Bu konuda kıraat imamlarının çekiş ölçüleri farklı olup dört kısımda incelenmiştir. Buna merâtib-i erbaa denir:

1. Aslî med üzerine bir elif ilaveyle toplam iki elif miktarı uzatanlar: Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb.

2. Aslî med üzerine iki elif ziyade edip üç elifle okuyanlar: İbn Âmir, Kisâî, ve Halefu'l-Âşir.

3. Aslî medde üç elif ilave etmek suretiyle dört elifle okuyan ise sadece Âsım'dır.

4. Aslî med üzerine dört elif ziyade edip toplamda beş elif çekenler: Verş ve Hamze

4.2. Medd-i Munfasıl

Ayrı med demektir. Bu isim, harf-i med ile sebep-i meddin ayrı ayrı iki kelimede bulunmasından dolayı verilmiştir.

Sebebi med olan “hemze” genelde uzun (ؕ) yazılır. Fakat az da olsa kısa, kırık hemze(ؔ) olarak yazıldığı da görülür.

Harf-i medden sonra sebep-i medden hemze gelir ve ikisi de ayrı ayrı iki kelimelerde, fakat yan yana vaki olurlarsa bu durumda medd-i munfasıl olur. Örnek:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا أَنْزَلْنَا ، وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ ، خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ ، وَلَا تَمْتَحِدِي أَخَدَانِ ،

Diğer bir ifade ile:

- 1) Harf-i med olmalı
- 2) Sebebi medden hemze olmalı
- 3) İkisi ayrı kelimelerde bulunmalıdır.

Medd-i munfasılda bulunan harf-i med bazı durumlarda zamir olarak gelir, yazıda görünmez ve buna “takdiri” denir: **إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ ، مَالَهُ أَخْلَدَ**

4.2.1. Hükümü:

Medd-i munfasılın incelendiği bir mahal var ki o da, câiz mahallidir. Çünkü kıraat imamları arasında ittifak yoktur (muhtelefün fihi). Yani kıraat âlimleri aslî med üzerine ilave edip etmemekle, ilavenin miktarında ihtilâf etmişlerdir. Bu ilave bir ile dört elif arasında değişmektedir.

4.2.2. Medd-i Munfasılın Mertebeleri (Uzatma miktarı):

1. Medd-i munfasılı; Nâfi, İbn Kesir, Ebu Amr, Ebu Cafer ve Yakub aslî med üzerine ziyade etmeden bir elif miktarı uzatırlar. Dolayısıyla bu imamlara ‘kasr ehli’ denir.

2. Nâfi’in ravisi Kâlûn ile Ebû Amr’ın râvisi Dûrî aslî med üzerine bir elif ilavesiyle iki elif miktarı,

3. Kisâî, İbn Âmir ve Halef aslî med üzerine iki elif ilavesiyle üç elif miktarı,

4. Âsım, aslî med üzerine üç elif ilavesiyle dört elif,

5. Verş ve Hamze ise asli med üzerine dört elif ilavesiyle beş elif miktarı uzatarak okumuşlardır.

6. Aslî med üzerine ziyade edenlere ‘ashab-ı med’ denir. Kâlûn ve Dûrî hem ashab-ı med hem de ashab-ı kasr sayılırlar.

ÖZET

Tecvid ilminin temel konularından biri olan med olgusu, gerek anlamı korumak ve gerekse Kur'an lafızlarını fonetik açıdan güzelleştirmek için Kur'an okuyucularının yerine getirmesi gereken elzem hususlardan biridir. Med kelimesi, sözlükte uzatmak ve ziyade etmek anlamlarına gelirken ıstılahta, med veya lin harflerinden biri ile sesi uzatmak demektir. Meddin zıttı kasırdır. Kasır ise sözlükte, bir şeyi kısaltmak, hapsetmek ve engellemek anlamlarına gelmektedir. İstılahta ise medd-i tabii üzerine ziyade med yapmamak anlamında kullanılmaktadır. Kısaca kasr kelimesi, medd-i arızın özellikleri arasında bulunan “tûl” ve “tavassut” kelimelerinin karşılığında kullanılmaktadır.

Med harfleri *elif*, *vav* ve *ya* olmak üzere üç tanedir. Bu üç harf kelime içerisinde harekesiz olduklarında kendilerinden önceki harfi bir elif miktarı kadar uzatırlar. Medler asli ve fer'i olmak üzere iki kısımda değerlendirilirler. Asli med, hiçbir sebebe dayalı olmayan, yani kendiliğinden olan meddir. Bir başka deyişle harfin veya kelimenin aslında yani yapısında olan meddir. Bu med yapılmayınca o harfin veya kelimenin anlamı bozulur. Fer'i med ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak yapılan medlerdir. Bu sebepler de manevi ve lafzi olmak üzere iki kategoride değerlendirilirler. Bu ünite de işlenen bu fer'i med türlerinden biri medd-i muttasıl diğeri de medd-i munfasıldır. Medd-i muttasıl, med harfi ile sebab-i med olan hemzenin aynı kelime bulunmasıyla gerçekleşirken; munfasıl med ise, harf-i med ile sebab-i meddin ayrı ayrı kelimelerde bir araya gelmeleriyle gerçekleşmektedir. Ayrıca her iki meddin uzatma konusunda mertebeleri bulunmakta olup imamlar arasında ihtilaflı ölçülerin oluşmasına sebebiyet vermiştir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdaki kelimelerden hangisinde sükûn-i ârız vardır?

- a) أَنْزَلْنَا
- b) وَلَا تَأْكُلُوا
- c) أَنْفُسَهُمْ
- d) أَخَذَانِ

2. Aşağıdakilerden hangisi aslî meddir?

- a) Medd-i Munfasıl
- b) Medd-i Lîn
- c) Medd-i Muttasıl
- d) Medd-i Tabii

3. Aşağıdakilerden hangisi Medd-i Muttasıl'ın meydana gelebilmesi için gereken şartlardan değildir?

- a) Harf-i med olmalı
- b) Dört elif miktarı uzatılmalı
- c) İkisi de aynı kelimedede bulunmalıdır
- d) Sebeb-i medden hemze olmalı

4. سُوءَ kelimesinde hangi med çeşidi bulunur?

- a) Medd-i Muttasıl
- b) Medd-i Lâzım
- c) Kelime-i Muhaffefe
- d) Medd-i Munfasıl

5. شَاءَ kelimesi üzerinde durulduğunda aşağıdakilerden hangisi meydana gelir?

- a) Sadece Medd-i Lâzım
- b) Sadece Medd-i Ârız
- c) Sadece Medd-i Muttasıl
- d) Hem Medd-i Muttasıl hem de Medd-i Ârız

ONUNCU HAFTA

ÜNİTE X: UYGULAMA

KONULAR:

-YÜZÜNE OKUMA (Kur'ân-ı Kerim'i Karşılıklı Okuyarak Tecvid Konularını Usulüne Uygun Olarak Tatbik Etmek)

-2. CÜZÜN İLK 5 SAYFASI

-EZBER: TEKÂSÜR VE KÂRİA SURELERİ

ON BİRİNCİ HAFTA

ÜNİTE XI: MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ (LÂZİM, ÂRİZ, LÎN)

KONULAR

1. MEDD-İ LÂZİM

- 1.1. Medd-i Lâzımın Kısımları
- 1.2. Medd-i Lâzımın Hükümü

2. MEDD-İ ÂRİZ

- 2.1. Medd-i Ârızın Hükümü
- 2.2. Medd-i Ârızın Mertebeleri
- 2.3. Revm Kavramı
- 2.4. İşmâm Kavramı

3. MEDD-İ LÎN

- 3.1. Medd-i Lîn'in Hükümü
- 3.2. Medd-i Lîn'in Mertebeleri

4. MEDLERİN TABLOSU

AMAÇLAR

1. Medd-i lazımı tüm çeşitleriyle öğrenebilmek
2. Medd-i lazım ve huruf-u mukattaa ilişkisini kavrayabilmek
3. Huruf-u mukattaalarda mevcut tecvid kurallarını uygulama yeteneği kazanmak
4. Medd-i arız ile medd-i lazım arasındaki tanım ve uygulama farkını anlayabilmek
5. Revm ve işmâm kavramlarını kavramakve uygulamalarını şifahi olarak öğrenmek

HAZIRLIK SORULARI

1. Lâzım med deyince ne anlıyoruz, araştırınız?
2. İşmâm yapmanın o kelime üzerinde ne gibi bir etkisi olabilir?
3. Revm yapmanın o kelime üzerinde ne gibi bir etkisi olabilir?
4. Medd-i Lîn'in lügat anlamı ile uygulaması arasındaki bağlantı sizce neler olabilir?

MED KAVRAMI; TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

(LÂZİM – ÂRİZ - LÎN)

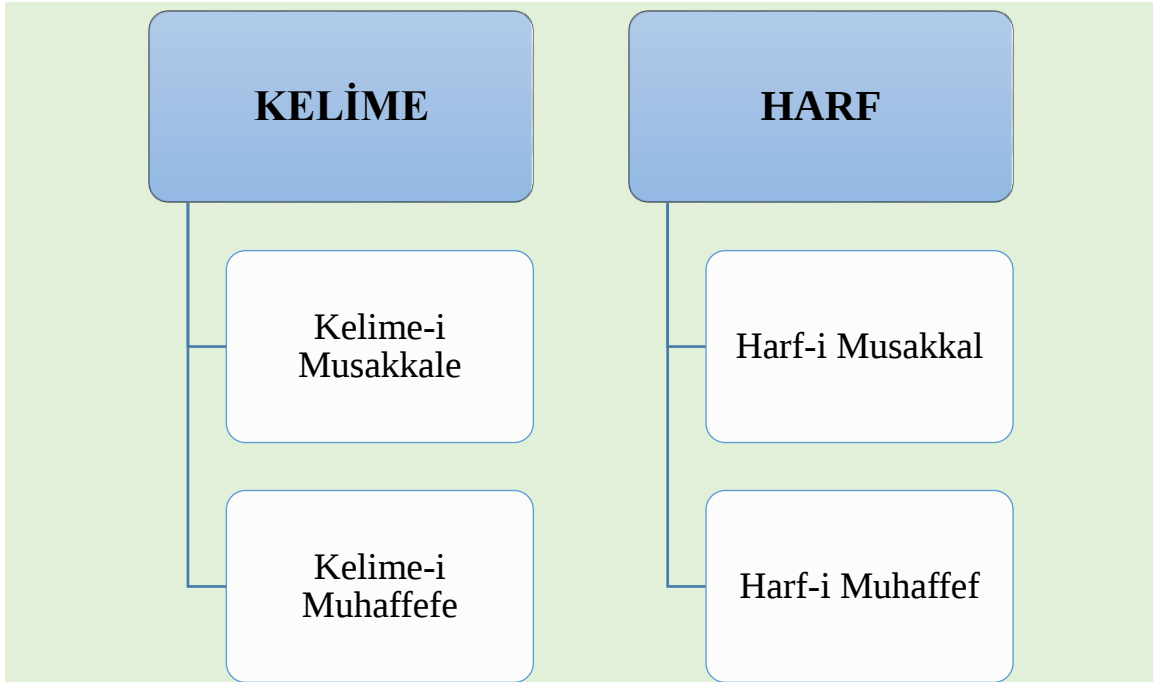
1. Medd-i Lâzım

Harfi medden sonra sebebi medden sükûn-i lâzım bir kelimedede yan yana bulunurlarsa medd-i lâzım meydana gelir. Sükûn-i lâzım, vakfen (durulduğunda) ve vaslen (geçildiğinde) sabit olan düşmeyen ve değişmeyen sükûna denir. Medd-i lâzımın bu adla anılmasının sebebi, bütün kıraat imamlarının Medd-i lâzımı 4 elif miktarı uzatarak okunmasında ittifak etmeleri ve ihtilaf etmemeleridir.

Örnek: الحَاقَّةُ ، آلاَن ، الم

1.1. Medd-i Lâzımın Kısımları: Öncelikle kelime ve harf diye ikiye ayrılır. Bunlar da kendi içerisinde ikişer bölüme ayrılır:

MEDD-İ LÂZİM

A) Medd-i Lâzım Kelime-i Musakkale (الكَلِمَةُ الْمُثَقَّلَةُ):

Müsakkal, “ağırlaştırılmış” demektir. Müsakkal kelime; şeddeli kelime, dile ağır gelen, telaffuzu kolay olmayan idğamlı kelime demektir. Bu çeşit medd-i lâzım kelimedede bulunan idğama bağlı olarak uzatılarak okunur.

Örnek: الصَّاحَّة ، وَلَا الصَّالِّينَ

Sâhha (الصَّاحَّة) kelimesinde sâd (ص)harfini çeken harfi medden elif (ا)ile, sebab-i medden hâ (خ) harfi sükûn-i lâzım sebebi ile yan yana bulunmuşlardır. Dolayısıyla medd-i lâzım tahakkuk etmiştir. Burada altı çizilmesi gereken diğer bir husus da harf-i med ile sükûnun ayrı ayrı kelimelerde değil, aynı kelimedede gelmesi gerekliliğidir. Ayrı kelimelerde gelirlerse medd-i lâzım gerçekleşmez.

Örnek: قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ ، إِذَا الشَّمْسُ

B) Medd-i Lâzım Kelime-i Muhaffefe (الكَلِمَةُ الْمُخَفَّفَةُ):

Muhaffef, “hafifletilmiş” demek olup dile hafif gelen, okuması kolay cezimli kelime anlamına gelir. Harf-i medden sonra sebab-i med olan lâzımî sükûn cezim ise buna medd-i lâzım kelime-i muhaffefe denir.

Örnek: آَلآنَ

Kur’ân’da bu konuyla alakalı gösterilebilecek tek örnek Yûnus suresinin 51 ile 91. ayetlerinde geçen yukarıdaki kelimedir. Baştaki (elif suretinde yazılmış) hemzeyi (ء) çeken mukadder bir elif (ا) vardır. Bu eliften sonra da lâm (ل) harfinde cezim (ُ) bulunması ve ikisinin de aynı kelimedede bir araya gelmesinden medd-i lâzım kelime-i muhaffefe meydana gelmiştir.

Kelimenin açılımı şöyledir: آَلْ أَلْآنَ

C) Medd-i Lâzım Harf-i Musakkal (الْحَرْفُ الْمُثَقَّلُ):

Musakkal harf, şeddeli ve idğamlı olduğu için dile ağır gelen harfdemektir. (الم) örneğinde olduğu gibi harf-i medden sonra sebab-i med olan lâzımî sükûn eğer şedde ise buna medd-i lâzım harf-i musakkal denir.

Bu çeşit medd-i lâzım, sadece bazı surelerin başında gelen ve hurûf-u mukatta’a denilen harflerde olur.

Örnek: المر’de geçen lâm (ل), المر’da geçen lâm (ل), طسم’de geçen sîn (س).

Örneklerden birinin açılımı şöyle yapılabilir:

الم (الف لَام مِيم) burada lâmayı (ل) çeken harf-i medden elif (ا), ondan sonra da mîm (م) şeddeli olarak gelmiştir. İdğam şartları da yerinde olduğundan iki mîm (م) birbirine geçirilerek şeddeli

olarak telaffuz edilir. O halde okunuşu şöyledir: أَلِفٌ لَّامِيمٌ. Diğer örnekleri de buna kıyas edebiliriz.

Ayrıca bu gibi yerlerde sâkin mimden sonra harekeli mîm geldiği için idğâm-ı misleyn mea'l-ğunne olmakta ve mîm mîme katılmak suretiyle şeddeli bir şekilde okunmaktadır.

D) Medd-i Lâzım Harf-i Muhaffef (الْحَرْفُ الْمُخَفَّفُ):

Harf-i muhaffef, cezimli olması hasebiyle dile kolay gelen harf demektir. Harf-i medden sonra sebab-i med olan لازمî sükûn eğer cezim ise buna medd-i lâzım harf-i muhaffef denir.

Bu med de aynı şekilde sure başlarında gelen hurûf-u mukatta'ada cereyan etmektedir.

Yukarıda verdiğimiz örneklerde bulunan mîmler (م) bu minvalde ele alınabilir. Ayrıca sâd suresinin başında geçen sâd (ص) ve kâf suresinin başında bulunan kâf (ق) harfleri de muhaffef örneklerindendir.

Açılımları şöyledir: قَافٌ ، صَادٌ. Görüldüğü üzere harf-i med olan elif (ا)'den sonra sebab-i medden sükûn-i lâzım cezim gelmiş olup tek bir harfte meydana gelmiştir.

1.2. Medd-i Lâzımın Hükmü:

Bütün kıraat imamları, medd-i lâzımın aslî medden fazla uzatılmasında ittifak ettiklerinden hükmü **vaciptir**. Bütün kıraat imamları tûl ile med etmiş olupbu med miktarını, üç veya dört elif olarak belirlemişlerdir.

2. Medd-i Ârız

Ârız, “geçici”, “aslen olmayan”, “sonradan eklenen” anlamlarına gelir. Med harflerinden birisi ile sebab-i medden sükûn-i ârız bir kelimede yan yana gelirse medd-i ârız olur. Sükûn-i ârız, vakfen sâbit (durulduğunda var olan), vaslen sâkıt (geçildiğinde düşen) sükûndur.

Örnek: نَسْتَعِينُ ، يَتَفَكَّرُونَ ، الْقَهَّارُ

Bir örnek üzerinden konuyu izah etmeye çalışalım: نَسْتَعِينُ kelimesinde sondaki nûn'un harekesi ötreidir. Bu kelime üzerinde durulduğunda son hareke okunmaz; nûn cezimli okunur. Dolayısıyla nûn'a ârızî (geçici) bir sükûn verilir. Eğer kelimeyi sonrasıyla bitiştirir ve vasıl yaparak okursak geçici olan sükûn ortadan kalkar ve eski, asıl olan hareke/ötre geri gelir. Bu kelime, ârızî harekeyle yani cezimle okunduğunda medd-i ârız; harekeli yani ötreli okunup geçildiğinde ise medd-i tabîi gerçekleşir. Sadece vakıf durumunda gerçekleştiği için bu med çeşidine *medd-i vakf* (الْمَدُّ الْوَقْفُ) da denir.

2.1. Medd-i Ârızın Hükümü

Meddi ârızın hükümü caizdir. Böylece arız sükûnun bulunduğu harfin asıl harekesi fethaise üç, esre ise dört ve ötre ise yedi vecihten birisiyle okumak caizdir. Kurrâ uzatma miktarında görüş birliği içinde olmadıklarından (başka bir ifadeyle muttefakun aleyh değil muhtelefün fih olduğundan) medd-i ârızın meddi **caizdir**.

2.2. Medd-i Ârızın Mertebeleri

Medd-i ârız, sükûn-i ârızın bulunduğu harfin yani kelimenin son harfinin aslî harekesine göre şu şekillerden birisi ile okunur. Bunlara “vucûh” veya “vucûhât” denir.

1. Sükûn-i ârızın bulunduğu harfin harekesi (kelimenin son harekesi) eğer **fetha** olursa, şu üç vecihten biri ile okunur.

- a) Tûl : (Dört elif miktarı)
- b) Tevassut : (Üç elif miktarı)
- c) Kasr : (Bir elif miktarı) (يَعْلَمُونَ) örneğinde olduğu gibi.

2. Son harfin harekesi **kesra** ise, dört vecihten biri ile okumak caiz olur.

- a) Tûl
- b) Tevassut
- c) Kasr
- d) Kasr ile revm. (يَوْمَ الدِّينِ) örneğinde olduğu gibi.

3. Son harfin harekesi **damme** ise, yedi vecih okumak caiz olur.

- a) Tûl
- b) Tevassut
- c) Kasr
- d) Tûl ile işmâm
- e) Tevassut ile işmâm
- f) Kasr ile işmâm
- g) Kasr ile revm. (نَسْتَعِينُ) örneğinde olduğu gibi.

Yukarıda geçen tûl, tevassut ve kasr tabirlerinin kısaca med miktarları şöyledir:

-**Tûl** (uzun okuyuş): 4 elif miktarıdır.

-**Tevassut** (orta okuyuş): 3 veya 2 elif miktarıdır.

-**Kasr** (kısa okuyuş): 1 elif miktarı uzatma ölçüleridir. Edâ ehlinden öğrendikten sonra bu ölçülerle kıraat etmek caiz olup herhangi birinin tercih edilip okunmasında bir sakınca yoktur.

2.3. Revm Kavramı

Sözlükte “istemek”, “talep etmek” anlamında kullanılan bu kavramın terim anlamı tecvit kitaplarında şöyle yapılmıştır:

(الرَّوْمُ طَلَبُ الْحَرَكَةِ بِصَوْتٍ خَفِيٍّ) “Revm; hafif bir ses ile harekeyi duyurarak okumaktır”.¹

Revm, harekelerden kesra ve dammede yapılır. Fetha harekede (zayıflığı sebebiyle) yapılmaz. Ayrıca sadece kasr ile yapılır, tûl ve tevassut ile yapılmaz. Zira revm ile okumak kelimenin son harekesini okumak demektir. Bu da, sebab-i med olan sükûn-i ârızın ortadan kalkıp o kelimenin medd-i tabîye dönüşmesi demektir. Medd-i tabîi ise bir elif yani kasr ile okunması vaciptir. Tûl ve tevassutta ise böyle bir durum yoktur.

Ayrıca sonu kesra ile biten kelimelerdeki son harf, tenvinli veya son harf kalkale harfi ise, revm vechi câiz olmaz. (أَلِيمٌ , الْعَتِيقُ , سَحِيقٌ) örneklerinde olduğu gibi. Çünkü sükûn esasen sâkin nûn harfinden bedeldir. Kalkale harfleri ise, sıfatları bakımından konuya muhalefetetmektedir.

Buna rağmen kalkale kısmı için şöyle bir görüş ifade edilir: Revm yapılacağı zaman kalkale terk edilir, revm yapılır. Hem revm hem kalkale ikisi aynı anda yapılamaz. Tenvin kısmı için de: Kur'an'da vakıf halinde – يَوْمَئِذٍ * حِينَئِذٍ – kelimelerinin dışında tenvinli kelimelerin zammeli, kesreli geldiği durumlarda revm yapılır. Çünkü en-Neşr'de: “*Vakıf halinde tenvin düşer, hareke devam eder. Kalan harekenin durumuna göre revm yapılır.*” ifadelerine yer verilir.

2.4. İşmâm Kavramı

İşmâm, sözlükte, “bir şeyi koklatmak” anlamına gelir.

Tecvid ilminde ise:

(الِإِشْمَامُ انْضِمَامُ الشَّفَتَيْنِ بَعْدَ السُّكُونِ إِشَارَةً إِلَى الضَّمِّ) : “Sükûndan sonra ötre harekesine işaret ederek dudakların ileriye doğru toplanması, yumulmasıdır”.

İşmâm, kelimenin sonunda bulunan harfi sâkin olarak okuduktan sonra ses çıkarmadan, ötre harekeye işaret etmek üzere (arada boşluk kalacak şekilde) dudakları öne doğru büzmek olarak anlaşılabilir.

Kıraat âlimleri indinde işmâm dört çeşit olarak ele alınmıştır. Yukarıdaki kısımla beraber şu üç çeşit de zikredilir:

¹ Revm'de harekenin sesi zayıflatılarak sesin çoğu giderilir (kısıılır) ve hafif bir sesle hareke telaffuz edilir. Ebû Amr ed-Dânî, *et-tahdîd*, 171.

1. Bir harf başka bir harfe katılmak ve karıştırılmak üzere uygulanan işmâm çeşididir. Burada sâd (ص) ve zây (ز) harflerinin karışımından doğan bir sesle işmâm yapılır. Buna sâd-ı müşemme denir. Âsım kıraatında olmayan bu işmâm çeşidi (صِرَاط), (الصِّرَاط) ve (يَصْدِفُونَ) gibi kelimelerde gerçekleşir.

2. Bir harekenin başka bir harekeye karıştırılarak okunduğu işmâm çeşididir. (غِيْظ), (سِيْق), (قِيل) gibi kelimelerde (ötreinin kesraya karıştırılmasıyla) yapılan işmâm böyledir. Bu da Âsım'ın kıraatında yoktur.

3. Harekenin sükûna karıştırılmasıyla gerçekleşen işmâmdır. Bu tür işmâm Kur'an'da sadece Yûsuf suresinin 11. ayetinde geçen (لَا تَأْمَنَّا) kelimesinde gerçekleşir. Bu lafız üç şekilde okunmuştur.²

Not: Revm ve işmâmıla ilgili yukarıda verilen bilgileri de göz önünde bulundurarak bilinmesi gereken birkaç hususu maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Revm ve işmâm tek başına değil dinleyici varken yapılır. Ancak zorunlu değildir.
2. Revm ve işmâm, vakf halinde, üzerinde durulan harfin harekesinin ne olduğunu vurgulamak için yapılır.
3. Hâ-i te'nîs'de, cemi' mîm'inde ve ârızî harekede revm ve işmâm yapılmaz.
4. Sonu fethalı veya son harfi tenvinli olan kelimelerde revm yapılmaz. Ayrıca Kur'an'da vakıf halinde —يَوْمَئِذٍ * حِينَئِذٍ— kelimelerinin dışında tenvinli kelimelerin zammeli, kesreli geldiği durumlarda revm yapılır şeklinde görüşler de var.
5. Son harfi kalkale harflerinden biri olan kelimelerde revm yapılmaz. Ayrıca revm yapılacağı zaman kalkale yapılmaz, revm yapılır şeklinde bir görüş de var. Kısacası hem revm hem kalkale ikisi aynı anda yapılmaz.
6. Revm, kesra veya ötrede; işmâm, sadece ötrede yapılır.
7. Revm, ses ile; işmâm, dudak işareti ile yapılır.
8. Revm, sadece kasr ile; işmâm, tûl, tevassut ve kasr ile yapılabilir.
9. Revm ile idğâm mümkün değildir. İşmâm ile idğâm yapılır.

² Detaylı bilgi için Bk: Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 225.

3. Medd-i Lîn

Lîn, lügatte “yumuşak olmak” demektir. Tecvit ilminde ise harf-i lîn olan makabli meftuh sâkin vav (و) ile sâkin ya (ي)’yı, dile zorluk vermeksizin, zahmetsizce okumaktır.

Medd-i lîn, “yumuşak med” demektir. Harf-i lîn ise; makabli üstün olan sâkin vav (و) ve sâkin ya (ي)’dır.

Örnek: خَيْرٌ، بِالْغَيْبِ، سَيْرٌ، نَوْمٌ، قُرَيْشٌ، الصَّيْفِ، عَيْنٌ، يَوْمٌ

Bu örneklerin üzerinde vakıf yaptığımızda, her birisimedd-i lîn olur. Örnek: يَوْمٌ

3.1. Medd-i Lîn’in Hükümü

Medd-i lînin hükümü iki kısımda ele alınır:

1. Harf-i lînden sonra gelen sâkin, sükûn-i lâzımsa **tûl** veya **tevassut** iki vecihten birisiyle okumak caizdir. **Kasr** ile okunamaz.

2. Harf-i lînden sonra gelen sâkin, sükûn-i ârız ise medd-i ârız gibidir. Sükûn-i ârızın bulunduğu harfin harekesi fetha ise 3, kesra ise 4, damme ise 7 vecih caizdir

3.2. Medd-i Lîn’in Mertebeleri

Medd-i lînin mertebeleri de medd-i lînin hükümü gibi sükûnun cinsine göre değişir. Bu sükûn iki şekilde gelebilir:

1. Söz konusu sükûn, sükûn-i lâzım ise iki vecih caiz olur:

a) Tûl (3 elif)

b) Tevassut (2 elif)

Kur’ân-ı Kerîm’de bu şarta uygun iki örnek vardır. Meryem suresi ile Şûrâ surelerinin başlarında geçen hurûf-u mukattaa’da bulunan ayn (عَيْنُ: ع) harfidir.

Meryem suresinin başında geçen örnek şudur: كَهَيْعِصَ. Açılımı şöyledir: كَافٌ هَا يَا عَيْنُ صَادٌ

(kâf ha ya ayyyn sâd) şeklindedir. Örnekte geçen (عَيْنُ) harfinde medd-i lîn gerçekleşir. Şûrâ

suresinde geçen حَمِيمٌ عَيْنُ سَيْنٌ قَافٌ da böyledir. Bunun da açılımı şöyle olur: (ha mîm

ayyyn sîn kâf) şeklindedir. Örnekteki (عَيْنُ) harfinde medd-i lîn gerçekleşmiştir. Buradaki

tûlun ölçüsü 4 veya 3 elif, tevassutun ölçüsü ise 3 veya 2 elif uygulanabilmektedir.

2. Harf-i lînden sonra gelen sükûn, ârız sükûn ise:

Bu durumda bütün şartlar, aynen medd-i ârız gibidir. Sükûn-i ârızın üstünlü, esreli ve örteli oluşlarına göre medd-i ârızdaki vecihler, medd-i lîn için de geçerlidir. Burada tekrar izah yapmayı gerek görmüyoruz.

4. MEDLERİN TABLOSU

MEDLERİN TABLOSU			
	TAHKÎK	TEDVÎR	HADR
MEDD-İ TABİÎ	1	1	1
MEDD-İ MUTTASIL	4	3	2
MEDD-İ MUNFASIL	4	3- 2	1
MEDD-İ LAZİM	4	4	3
MEDD-İ ARIZ	4	3- 2	1
MEDD-İ LÎN	3	2	1

Bu tablo İmâm Âsım'ın Hafs rivayetine göre düzenlenmiştir.

ÖZET

Medd-i lazım: harf-i medden sonra sükûnu lazım bir kelimedede yan yana bulunursa medd-i lazım olur ve dört elif miktarı uzatılır. Medd-i lâzım dört kısma ayrılır: Kelime-i müsakkale, kelime-i muhaffefe, harf-i müsakkal ve harf-i muhaffef.

Medd-i Arız: harf-i medden sonra sükûnu arız bulunursa medd-i arız olur ve bir ile dört elif miktarı arasında uzatılması caiz olur. Bu med çeşidinde kelimenin son harekesinin durumuna bağlı olarak farklı vecihler caiz olur. Buna medd-i ârızın mertebeleri denir. Fethada 3, kesrada 4, dammede de 7 vecih ile okumak caizdir.

Medd-i Lin: harf-i linden sonra sükûn gelirse medd-i lin olur ve bir ile üç elif miktarı arasında uzatılması caiz olur. Bu med için de mertebeler söz konusudur: Meddin sebebi olan sükûn lâzım ise iki vecih (tûl-tevassut), ârız ise medd-i ârızın hükümleri geçerlidir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Meryem suresinin başında yer alan كهيعص hurûf-u mukattaa' arasında hangi harfte medd-i lîn meydana gelir?

- a) ص
- b) ع
- c) ها
- d) ك

2. Revv veçhi hangi durumlarda yapılmaz?

- a) Kelimenin sonu kesra ise
- b) Kelimenin sonu ötre ise
- c) Sadece kasr ile
- d) Son harf kalkaleli ise

3. يَوْمَ kelimesi kaç vecih ile okunabilir?

- a) 7
- b) 5
- c) 4
- d) 3

4. Aşağıdakilerden hangisi kıraat âlimleri tarafından işmâm yapılan kelimelerden biri değildir?

- a) صِرَاط
- b) سَيْق
- c) أَنْفُسُهُمْ
- d) لَا تَأْمَنَّا

5. المر (Elif lam mim ra)'da bulunan “lâm” harfinde aşağıdaki medd-i lâzım çeşitlerinden hangisi bulunur?

- a) Harf-i muhaffef
- b) Kelime-i müsakkale
- c) Kelime-i muhaffefe
- d) Harf-i müsakkal

ON İKİNCİ HAFTA

ÜNİTE XII: UYGULAMA

KONULAR:

-YÜZÜNE OKUMA (Kur'ân-ı Kerim'i Karşılıklı Okuyarak Tecvid Konularını Usulüne Uygun Olarak Tatbik Etmek)

-2. CÜZÜN İKİNCİ 5 SAYFASI

-EZBER: ÂDİYÂT VE ZİLZÂL SURELERİ

ON ÜÇÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE XIII: TENVÎN VE SÂKÎN NÛN (İZHÂR – İHFÂ - İKLÂB) VE SÂKÎN MÎM'İN OKUNUŞ ŞEKİLLERİ

KONULAR:

1. Tenvin ve Sakin Nun'un Anlam Alanı
2. Tenvin ve Sakin Nun'dan Kaynaklanan Tecvid Kaideleri
 - 2.1. İzhâr
 - 2.2. İhfâ
 - 2.3. İklâb
3. Sâkîn Mîm'in Halleri

AMAÇLAR

1. Tenvin ve Sakin Nunkavramının anlamını, içeriğini ve amacını açıklayabilmek
2. Tenvin ve Sakin Nun'un benzerliklerini ve farklılıklarını öğrenebilmek
3. İzhar ve İhfa'nın fonetiğini kelimelerde uygulama becerisi kazanmak
4. İdğamlarla benzerliği olan İklab kaidesinin farkını ve yapılışını öğrenebilmek

HAZIRLIK SORULARI

1. İzhar veya İhfa deyince ne anlıyoruz, araştırınız?
2. İhfâ'nın kelimedede meydana getirdiği değişiklikler neler olabilir?
3. İzhâr-ı Halkiyye ve İzhâr-ı Şefeviyye arasında ne fark olabilir, tartışınız?
4. Sâkin mim'in halleri neyi ifade eder?

TENVÎN VE SÂKİN NÛN

Giriş

Sâkin Nûn: Harekesi olmayan (cezimli) nûn demektir. “مَنْ أَنْصَارَ”, “مِنْهُمْ”, “لَكِنْ” kelimelerindeki nûn’lar gibi. Eğer sâkin nûn’dan sonra sâkin bir harf gelirse “ictimâ-ısakineyn” yani, iki sâkin harfin yan yana gelmesinden dolayı nûn hareke alır. مَنْ اهْتَدَى’da olduğu gibi. Sâkin nûn, **hem yazıda hem telaffuzda** sabit olduğu gibi; isimlerde, fiillerde ve harflerde de bulunabilir. Sâkin nûn, tenvîn’den başka olup kendisiyle bazen fiil te’kid edilebilir. İşte bu nûn’a “**nûn-ı muhaffefe**” denir. Bunlar, emir ve nehiylere dâhil olur.

1. Tenvin ve Sakin Nun’un Anlam Alanı

Tenvîn: Bazı kelimelerin sonlarında görülen “iki üstün” (ُ), “iki esre”(ِ) ve “iki ötre”ye (ٍ) denir. Tenvîn, kelimenin sonunu nûn ile okumak demektir. “لَطِيفٌ”, “بِعَصَبٍ”, “رَحْمَةً” örneklerinde olduğu gibi. Esasen tenvîn denen işaretler, sâkin nundan ibarettir. Zira yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere: “لَطِيفٌ” kelimesinin aslı, “لَطِيفُنْ” olarak telaffuzdaki son şeklini alır.

Tenvînli bir kelime üzerinde durulduğu zaman tenvîn telâffuz edilmez. Misâl: “قَلَّمَ” durulduğunda “قَلَّمَ” diye okunur. Sâkin nûn ise telâffuz edilir. Misal: يَغْلُمُونَ üzerinde durulduğunda: يَغْلُمُونَ olur. Yani nûn sesi hem yazıda hemde telaffuzda vardır.

2. Tenvin ve Sâkin Nûn’dan Kaynaklanan Tecvid Kaideleri

Sâkin nûn ve tenvîn kendilerinden sonra gelen harfe göre, dört şekilde okunur:

1. İzhar,
2. İhfâ,
3. İklâp,
4. İdğâm.

2.1. İzhar (الإظهار):

Sözlükte “bir şeyi açıklamak, ortaya çıkarmak; açıktan okumak” manalarına gelir. Tecvid ilminde ise: *هو الإنفصالُ تباعداً بين الحرفين* “iki harfin arasını birbirinden uzaklaştırarak ayırmak” (harfi mahrecinde okuma) demektir.

Sâkin nûn veya tenvinden sonra (ا , ح , خ , ع , غ , ه) harflerinden birinin gelmesi halinde sâkin nûn veya tenvin bu harflerin önünde idgam, iklâb veya ihfâ edilmeden izharla

okunur(gerçek sesleriyle telaffuz edilir). Boğaz harflerinden müteşekkil izhâr harflerine aynı zamanda “Hurûfu’l-Halkıyye” de denir. Burada izhar yapmaya sebep, sâkin nûn veya tenvinle izhar harflerinin mahreçlerinin birbirine olan uzaklığıdır. Çünkü nûn harfî dil ucundan çıkar, izhar harfleri ise boğaz harfleridir.

Tenvin veya sâkin nûn ile söz konusu harfler, aynı kelimeye veya ayrı kelimelerde bulunabilirler. İzhar için örnekler:

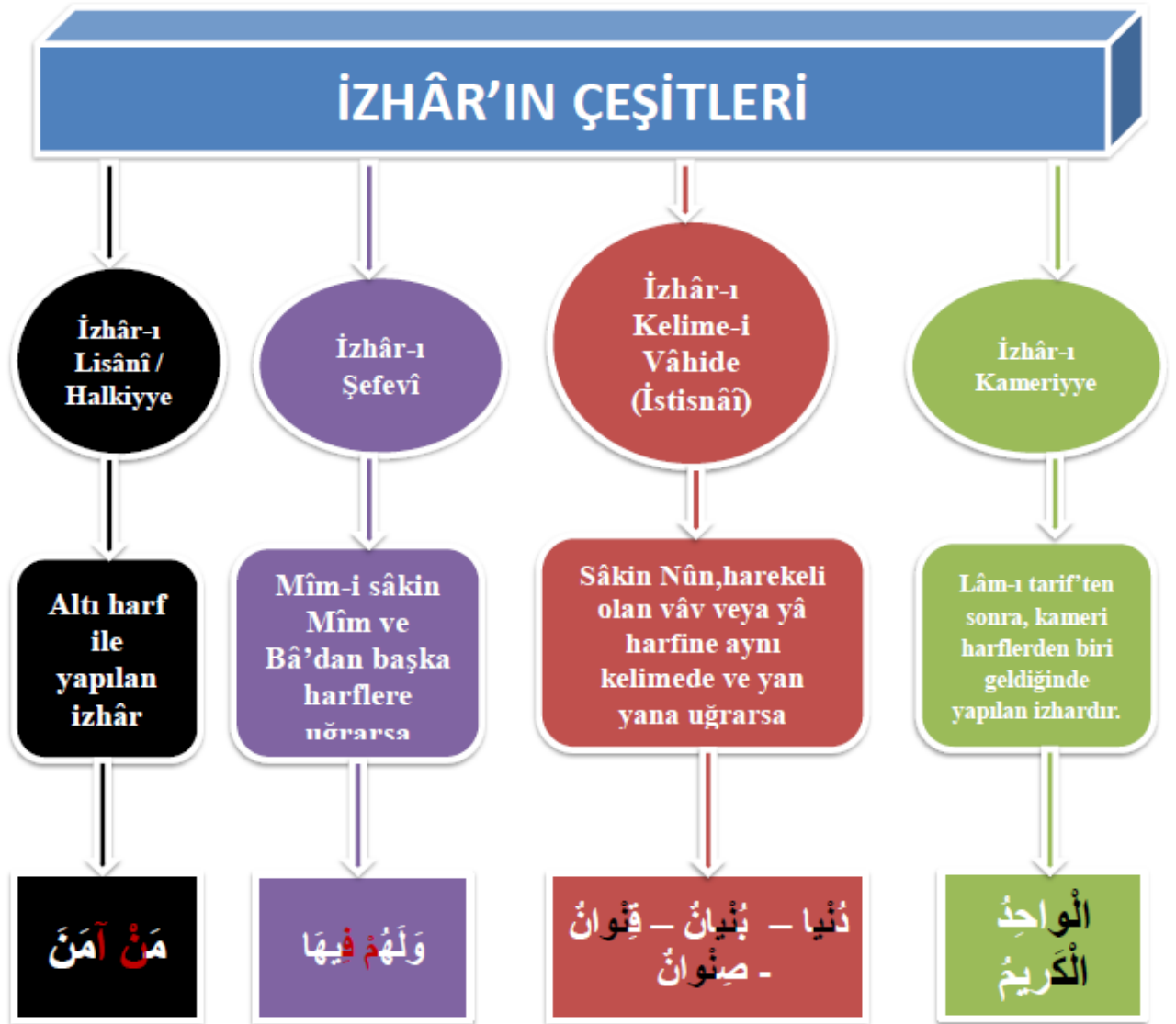
مِنْهُ ، مِنْ خَيْرٍ ، مِنْ إِلَهٍ ، فَسَيُغْفِرُونَ ، وَأَنْحَزْ ، عَذَاباً أَلِيماً ، عَلِيمٌ حَكِيمٌ ، أَنْعَمْتَ

İzhar’da dikkat edilmesi gereken hususlar:

1. Tenvîn veya sâkin nûn, açıkça okunmalı,
2. Tenvîn veya sâkin nûn üzerinde sekte yapılmamalı,
3. Tenvîn veya sâkin nûn’da hareke veya kalkale meydana getirme gibi bir hataya düşülmemeli,
4. Tenvîn veya sâkin nûn ile izhar harfleri birbirinden tamâmen ayrılıp, sekteye sebep olunmamalı,
5. Tenvîn veya sâkin nûn üzerinde gereğinden fazla durulmamalıdır.
6. İzhârın uygulanması esnasında tenvîn veya sâkin nûn’un “ğunne” sıfatının sesi tamamen kaybolmamalıdır. Çünkü (م) ve (ن) için ğunne sıfatı, olmazsa olmaz bir sıfattır yani, sıfât-ı lâzimedir.
7. Son harfî nûn olan bir kelimeye vakf yapıldığında ğunneli izhâr olur.(İzhâr maal-ğunne olur.) örnek: لَا تَحْزَنْ ، يَعْلَمُونَ ، أَكْرَمَنْ kelimelerinde olduğu gibi.

İzharın hükmü, Kıraat imamları arasında izharın dört harfî hakkında ittifak; ikisi hakkında da ihtilaf vardır. Bu dört harf şunlardır: ح ، ع ، ه ، و . İhtilafı iki harf ise: خ ، غ harfleridir. İhtilafa sebep olan imam Ebû Ca’fer’dir. O, bu iki harfî ihfâ ile okumuştur.

İzhâr 4 kısma ayrılır. Bazı kaynaklarda “izhâr-ı lâmiyye” gibi bir takım ilaveler yapıldıysa da biz burada ulema nezdinde daha fazla makbul olan kısımlarını ele almaya çalışacağız. Bu kısımları şu tabloda inceleyebiliriz:

2.2. إِيْخْفَاءُ:

İhfâ, lügatte “örtmek”, “gizlemek” demektir. Tecvid ıstılahında ise şöyle tarif edilir:

الإخفاء: حَالَةُ بَيْنِ الإِظْهَارِ وَالْإِدْغَامِ عَارِيَّةٌ عَنِ التَّشْدِيدِ مَعَ بَقَاءِ الْغِنَةِ

“(İhfa harflerinden önce gelen tenvîn veya sâkin nûnu) izhar ile idğam arasında, şeddeden uzak, ğunnenin bâkî kalmasıyla okuma şeklidir.” Bir başka ifade ile harfîn (tenvîn ve sâkin nûndaki (ن)harfinin) zâtını giderip sıfatını okumaktır.

İhfâ harfleri, şu beyitte geçen kelimelerin başındaki harflerden müteşekkildir:

(صِفْ ذَا ثَنَا جُودَ شَخْصٍ قَدْ سَمَا كَرَمًا * ضَعْ ظَالِمًا زِدْ تُقَى دُمْ طَالِبًا فَرَى)

Harfleri şunlardır: (ت , ث , ج , د , ذ , ز , س , ش , ص , ض , ط , ظ , ف , ق , ك)

İhfâ, tenvîn veya sâkin nûn’dan sonra 15 harften birinin gelmesidir. Sâkin nûn ile bu harfler aynı veya ayrı kelimelerde olabilirler. Konuyla ilgili birkaç örnek verebiliriz:

“قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ”

(Âl-i İmrân, 2/137)

“إِنْ تَتَسَنَّوْا حَسَنَةً تَسُوهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا”

(Âl-i İmrân, 2/120)

عَسَىٰ رُبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكَ مِمَّا مَلَكَتِ أَيْمَانُ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا”

(Tahrîm 66/5)

İhfâ’nın sebebi, nûn (ن) harfi ile ihfâ harflerinin mahreç bakımından orta durumda bulunmalarıdır. Yani bu harflerle nûn (ن) harfinin mahreç mesafeleri, ne idğam edecek kadar yakın ne de izhar edecek kadar uzaktır.

İhfa Yapılırken Dikkat Edilecek Hususlar:

1. İhfâ’nın yapılışı esnasında; tenvin ve sâkin nûn’un mahreci ortadan kalkmakta, nûn’a ait sıfat olan ğunne ise ön plana çıkmaktadır.
2. İhfâ ve diğer yerlerdeki ğunnelerin sesleri hep ince olmalıdır.
3. Mahrece basılmaz, dil ucu ve ortası serbest kalır.
4. Tabii med yapıyormuş gibi bir uzatma yapılmaz. عانكم , كونتم gibi.
5. Kalın harfin tenvinli olarak geldiği ihfâda harf kalın okunur ancak ihfâ ince yapılı.
6. İhfayı yaparken, ihfanın müddeti tamam olmadan sakin nûn veya tenvini takip eden ihfâ harfinin mahrecine varılmamalıdır.
7. İhfâ’nın ölçüsü 1,5 eliftir, bu ölçünün dışına taşırmamalıdır.

İhfâ'nın hükmü: Ebu Ca'fer (غ) ve (خ) harflerinden önce gelen tenvin ve sakin Nun'da da ihfa yapmaktadır. Bu ihtilaftan dolayı da genel olarak ihfâ'nın hükmü, **caiz** olarak kabul edilmiştir.

İhfâ'nın Çeşitleri:

1. İhfâ-i Lisânî: Tenvîn veya sâkin nûn'dan sonra 15 harften birisi gelirse, bu çeşit ihfâlara “ihfâ-i Lisânî” denir. Bilinen 15 harfin tamamı, dil bölgesi mahreçli olduğundan dolayı, bu ihfâ çeşidine ihfâ-i lisânî denmiştir. **فَتَحُّ قَرِيبٌ، اِنْ كُنْتُمْ** gibi.

2. İhfâ-i Şefevî: Sâkin mîm (م)'den sonra bâ (ب) harfi geldiğinde yapılan ihfâ'ya denir. Bu ihfâ çeşidinde cumhur, ittifak etmiştir. Buna göre, İklâb'ın vacib olan hükmü, ihfâ-i şefevî için de geçerlidir. **تُرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ** gibi.

Not: Bazı kaynaklarda 3. Bir madde olarak “harekenin ihfası” çeşidi bulunur. Bunun örneği de işmam ile meşhur Yûsuf suresinin 11. Ayetidir. (لَا تَأْمَنَّا). Zira burada ötre hareke gizlenmiş ve bu durum dudak işaretiyle ifade edilmiştir.

2.3. İklâb الإقلاب:

İklâb, lügatte “çevirmek, döndürmek” manalarına gelir. İklab harfi bâ (ب)'dır. Tenvin veya nûn-u sâkin, bâ (ب) harfine uğrarsa iklâb olur. Tecvîd ilminde ise:

هُوَ قَلْبُ التَّوْنِ السَّاكِنَةِ أَوِ التَّنْوِينِ مِيمًا خَالِصًا وَإِخْفَاءُهَا عِنْدَ الْبَاءِ بِغَنَّةٍ

“İklâb, sakin nun'u veya tenvini hâlis bir mime çevirmek ve onu (mim'i) bâ (ب)'dan önce gunne ile ihfa etmektir.” Diğer bir ifade ile bâ harfi ile yan yana gelen sâkin nûn'u veya tenvini “hâlis mim”e dönüştürüp mim'i, bâ (ب)'yı telaffuz etmeden önce gunne ile gizlemektir. Tenvin ile nûn'u sakinin zatlarını tamamen yok etmeden dudakları birbirine yumuşakça kapamak, sonra tenvin veya nûnu sâkinden önceki harfe meddi tabii şaibesi vermeden zatlarını gizlemekle olur. Mimi sâkin bâ'ya uğradığında da uygulaması böyledir.

Sakin nûn ile bâ harfi bir kelimedede bulunabileceği gibi, ayrı ayrı kelimelerde de bulunabilir. Örnek: **مِنْ بَعْدِهِمْ أَبَدًا بِمَا، يَنْبُوعًا، أَنْبَهُهُمْ**,

Yapılış şekli:

يَنْبُوعًا → يَنْبُوعَا (İsrâ, 17/90)

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ → قُلْ مَنْ بِيَدِهِ (Mü'minûn, 23/88) şeklinde mim'e dönüştürülüp

okunur.

İklâbın yapılışı sebebi; Mim ile bâ (ب) harflerinin mahreçlerinin birbirine yakın olmaları ve aynı bölgeden çıkmaları, ortak sıfatlar taşımaları yönünden benzerlikleri vardır.

İklâbın hükmü vaciptir. Zira bu konuda imamlar arasında ihtilaf söz konusu değildir.

3. Sâkin Mîm'in Halleri

Mîm-i sâkin mîm (م) 'in üç hâli vardır:

1. Mîm-i sâkin, kendisinden sonra gelen harekeli (ميم :Mîm) harfine uğrarsa, bu halde **İdğâm-i misleyn mea'l-ğunne** olur.

Örnek: أَهْمُ مُهْتَدُونَ - لِيُرِيَكُمْ مِنْ - هُمْ مَغْفِرَةٌ - وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى (م) gibi.

2. Mîm-i sâkin, kendisinden sonra gelen harekeli (باء :Bâ') harfine uğrarsa, bu halde **İhfâ-i Şefevî** olur.

Örnek: أَمُنْتُمْ بِهِ - تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ gibi.

Burada sakin mim'in ğunne ile ihfa edilmesi, Mısır, Şam, Endülüs ve diğer Arap memleketlerindeki muhakkikinden olan edâ ehlinin ve cumhurun tercih ettiği okuyuş şeklidir. İbn Mücahid, ed-Dânî ve İbnü'l Cezeri gibi büyük tecvid âlimlerinin mezhebi de bu yöndedir.

3. Mîm-i sâkin, (باء :Bâ') ile (ميم :Mîm) harflerinden başka bir harfe uğrarsa, bu halde de **İzhâr-ı Şefevî (dudak izhârı)** olur.

Örnek: لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينٍ - أَنْعَمْتَ - الْحَمْدُ - رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ :

Sakin mim ile kendisinden sonra gelen harfin aynı kelimedede veya ayrı iki kelimedede bulunmaları durumu değiştirmez. Sonra sakin mim'e mahsus olan bu izhara, izhar-ı şefevî(dudak izhârı) denir.

Yapılış şekli, mim'in ğunnesini tutmaksızın normal sukunu mim'in mahrecine basarak okuyup kendisinden sonraki harfe geçmektir. Bu durumlardaki mim'in izhar ile okunmasında kıraat imamları ittifak etmiştir, hükmü vaciptir.

ÖZET

Tenvin ve sakin nun, kendilerinden sonra gelen harflere göre ihfa, izhar, iklab, idğam meaa'l-ğunne ve idğam bila ğunne kaidelerine göre telaffuz edilirler.

Tenvin ve sakin nundan sonra yukarda ifade edilen 15 harften biri gelirse tenvin veya sakin nun ihfa yapılır.

İhfa; dil ihfası, dudak ihfası ve bazı kaynaklarda geçen harekenin ihfası olmak üzere üç kısımdır.

Tenvin ve sakin nundan sonra boğaz harfleri diye tabir edilen harflerden biri gelirse izhar yapılır.

İzhar kuralı da, dil izharı diğer bir ifadeyle izhar-ı halkî, dudak izharı, izhar-ı kameriye ve tek kelime de gerçekleşen izhâr olmak üzere dört çeşittir.

Tenvin ve sakin nundan sonra يمينو harflerinden biri gelirse idğam mea'l-ğunne olur.

Tenvin ve sakin nundan sonra (ل ر) harflerinden biri gelirse idğam bila ğunne olur.

Tenvin ve sakin nundan sonra (ب) harfi gelirse iklab olur.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. İzhâr'ın hükmü konusunda aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a) Kıraat imamları arasında izharın dört harfî hakkında ittifak vardır
- b) Kıraat imamları arasında izharın iki harfî hakkında ihtilaf vardır
- c) İhtilaflı iki harf ise: ح ، ع harfleridir
- d) İhtilafa sebep olan imam Ebû Ca'fer'dir

2. Aşağıdaki kelimelerden hangisinin lügat anlamı “dönüştürmek”tir?

- a) İhfâ
- b) İdğâm
- c) İzhâr
- d) İklâb

3. الواحد kelimesinden hangi izhâr çeşidi bulunur?

- a) İzhâr-ı şefevî
- b) İzhâr-ı kamerî
- c) İzhâr-ı halkî
- d) İzhâr-ı kelime-i vâhide

4. Aşağıdakilerden hangisinde ihfâ-i şefevî bulunur?

- a) اَمَنْتُمْ بِهِ
- b) هُمْ مَغْفِرَةٌ
- c) مِنْ بَعْدِهِمْ
- d) اَبَدًا بِمَا

5. حالة بين الإظهار والإدغام عارية عن التشديد مع بقاء الغنة tanımı aşağıdaki tecvid ıstılahlarından

hangisine aittir?

- a) İzhâr
- b) İdğam
- c) İklâb
- d) İhfâ

ON DÖRDÜNCÜ HAFTA

ÜNİTE XII: UYGULAMA

KONULAR:

-YÜZÜNE OKUMA (Kur'ân-ı Kerim'i Karşılıklı Okuyarak Tecvid Konularını Usulüne Uygun Olarak Tatbik Etmek)

-2. CÜZÜN ÜÇÜNCÜ 5 SAYFASI

-EZBER: LEYL, ŞEMS, BELED

KAYNAKÇA

- Altıkulaç Tayyar, *Tecvîdü'l-Kurân*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Atiyye Kâbil Nasr, *Ğâyetü'l-Mürîd fî İlmi't-Tecvîd*, Mektebetü'l-Harameyn, Riyâd, 1988.
- ATAUNİ İlitam, Kur'ân-ı Kerim Ders Notları, 2012.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl: *Sahîhü'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, 4.bs., C:I-VI, Dımaşk, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, el-Yemâme, 1993.
- Çetin Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa, 2009.
- Emin Çimen, Abdullah: *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği*, İstanbul, Sayfa Dijital Baskı, 2010.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî: *Sunenu Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnaût, Muhammed Kâmil Karabelli, C:I-VII, Dımaşk, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Debbâ', Dâru'l-Küttâbi'l-Arabî, Beyrut, tsz..
- İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, 1. Bs., thk. Alî Hüseyin el-Bevvâb, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd 1985.
- İbnü'l-Cezerî, *el-Mukaddimetü'l-Cezeriyye*.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd Ebû Abdillâh el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz..
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî: *el-Musned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Hamza Ahmed ez-Zeyn, C:I-XX, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1995.
- İbnu'l-Enbarî, Ebu Bekr Muhammed b. el-Kâsım: *el-Vakf ve'l-İbtida*, tahk. Muhyiddin Andurrahman Ramazan, Dımaşk, 1971.
- el-İsfehânî, Râğıb Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal: *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, 5. bs., Dımaşk, Dâru'l-Kalem, 2011.
- Karabaşî Abdurrahman, *Karabaş Tecvidi*.
- Karaçam İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Karaçam, İsmail: "Anahatlarıyla Kıraat İlmi ve Tarihi Gelişimi", *Kur'ân ve Kıraati Sempozyumları Kitabı (II. Kur'ân ve Kıraati Sempozyumu)*, İstanbul, 2003.
- Karakılıç Celâleddin *Tecvîd İlmi*, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1972.
- Muhammed Necib Hayyata, *ed-Düreru'l-Hisân fî Tecvîdi'l-Kur'ân*, Halep 1968.
- Mustafa b. Muhiddîn, *İrşâdu'l-Mürîd Fi't-Tecvid*.

- Muhammed Mekkî Nasr, *Nihâyetü Kavli 'l-Müfîd fî İlmi 't-Tecvîd*, Kahire, 1890.
- Muhyiddîn Abdulkadir el-Hatip, *Kifâyetü 'l-Müstefîd fî Fenni 't-Tecvîd*, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnü'd-Dîniyye, Bağdat, 1982.
- Maşalı, Mehmet Emin: *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 1. bs., Otto Yay., İstanbul, 2016.
- Müslim, el-Haccâc Ebü'l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî: *Sahîh-u Muslim*, haz. Muhammed Sâlih Hâşim, C:I-IX, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim, *el-Mühezzeb fî 'l-Kıraati 'l-Aşr*, Kahire, 1978.
- Saçaklızâde, Muhammed b. Ebî Bekr el-Maraşî, *Cuhdû 'l-Mukill*, thk. Sâlim Kaddûrî el-Hamed, Dâru İmâr, Ammân, 2001.
- Sarı, Mehmet Ali, *Kur'an'ı Güzel Okuma Yolları*, İstanbul, 2000.
- Sağman, Hafız Ali Rıza, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, Bahar Yayınevi, İstanbul, 1958.
- es-Suyûtî, Hafız Celâleddin Abdurrahman b. Ebîbekr, *el- İtkân fî Ulûmi 'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, Mektebetü'l-Asriye, Beyrut, 1988.
- Temel, Nihat, *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Tetik, Necati, *Cezeri İlaveleri Karabaş Tecvidi*, İhtar Yayınları, Erzurum, 1993.
- Tetik, Necati: "Türkiye'de Başlangıcından Günümüze Kadar Kıraat İlminin Öğretiminde Takip Edilen Usul Ve Esaslar", *Kur'an ve Kıraati Sempozyumları Kitabı (II. Kur'an ve Kıraati Sempozyumu)*, İstanbul, 2003.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ: *el-Câmiu 'l-Kebîr*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.
- Ünlü, Demirhan, *Kur'an-ı Kerimin Tecvidi*, Ankara, 1978.
- Zemahşerî, Ebul-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki 't-Tenzîl ve Uyûni 'l-Ekâvili fî Vücûhi 't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- Zihni Efendi, Mehmed, "el-Kavlü's-Sedîd fî İlmi 't-Tecvîd", İstanbul 1910.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammaed b. Abdullah: *el-Burhân*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1988.
- Zurkânî, Muhammed Abdu'l-Azîm: *Menâhilu 'l-İrfân fî Ulûmi 'l-Kur'an*, C:I-II, 1. bs., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2006.

